

Notícies

Novetats bibliogràfiques

Ressenyes

EMILI CASANOVA, JORDI COLOMINA I MARCEL SIFRE (CUR.), *Constància i senderi en l'estudi lingüístic. Miscel·lània en honor del professor Lluís Gimeno Betí (1)*

EUGENI PEREA, *Safareigs i banyeres. Bugaderia, higiene, sanitat i literatura al Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre (s. XIX-XX)*

JAVIER TERRADO I JAVIER GIRALT, *Nuevos senderos en la toponimia hispánica*

ANTONI VALLESCÀ, *Els carrers de Barcelona desapareguts. Relació històrica des de l'època romana fins al segle xx*

Onomàstica i literatura

Articles

COSME AGUILÓ, *Sobre Balàfia, un topònim dispers*

JESÚS BERNAT, *50 col·loquis d'onomàstica*

RUT NOLLA, *Rutes onomàstiques*

FRANCESC OJEDA, *Toponímia, antroponímia i sants apòcrifs: el cas de sant Fortià, copatró de Torelló*

ALBA ORTIZ-BENAVENT, *Aproximació a la toponímia rural de Quatretonda*

Presentació

PERE NAVARRO GÓMEZ

President de la SdO

El número 21 de la revista **Noms** apareix l'any que la Societat d'Onomàstica ha celebrat el seu 50è Col·loqui, per segona vegada a la Franja d'Aragó, concretament a les localitats de Mequinensa, a la comarca del Baix Cinca, i a Calaceit, a la comarca del Mataranya. Amb motiu d'aquesta esdeveniment i celebració, Jesús Bernat fa un repàs als cinquanta col·loquis celebrats fins a dia d'avui arreu dels Països Catalans. Ens serà molt útil la cartografia que ens aporta en el seu article, atès que localitzarem damunt el mapa les comarques on s'han dut a terme les cinquanta edicions celebrades fins ara. Jesús Bernat completa la seva aportació amb la indicació del lloc d'edició de les actes corresponents a cada col·loqui, ja sigui en els respectius números de l'antic Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica (BISO), ja sigui en la col·lecció de la SdO *L'Estralla*, ja sigui en publicacions pròpies de les entitats col·laboradores amb la SdO en l'organització dels col·loquis.

El santanyiner Cosme Aguiló, com ja ha anat fent en d'altres números de **Noms**, torna a endinsar-se en el món de l'etimologia, en aquest cas sobre el nom de lloc *Balàfia*. Aquest topònim d'origen àrab el localitza a Lleida, a l'illa d'Eivissa, a l'illa de Mallorca; i

fora del territori catalanòfon, a Andalusia i a Algèria. Aguiló aporta més d'una dotzena de referències documentals, des de 1375 fins a 1958. Després de repassar les propostes etimològiques anteriors (Alcover-Moll, Comromines, Ferrer Abárzuza), Aguiló presenta la seva, contrastant-la amb topònims com *Albocàsser (Manacor)*, *Albocabe (Sòria)*, *Albuixec (València)*.

Per tal de donar veu a les generacions més joves captivades per la ciència onomàstica, Rut Nolla, estudiant del Grau de Llengua i Literatura Catalanes a la Universitat Rovira i Virgili, ens descriu dos dels sis itineraris onomàstics duts a terme com a activitat avaluable de l'assignatura Onomàstica Catalana, impartida durant el curs 2023-2024 per qui subscriu aquests mots. Les dues rutes que apareixen en el número 21 de **Noms** són les de la Sénia (Montsià) i la del Catllar (Tarragonès). Veureu com l'experiència de reconèixer el territori amb els noms que l'identifiquen dona una dimensió més pregonera de la que es pot transmetre en una aula.

Sobre antroponímia hagiogràfica ens parla Francesc Ojeda i Briones en el seu article «Toponímia, antroponímia i sants apòcrifs: el cas de Sant Fortià, copatró de Torelló». Ojeda ofereix di-

verses teories a través de les quals s'ha volgut justificar l'origen del nom del copatró torellonenc. Ojeda ho relaciona amb l'antroponim *Sanç*, prou conegut en terres castellanòfones sota la forma *Sancho*. Ojeda aporta informació sobre la invenció de llegendes populars que intenten autenticar l'existència de personatges introduïts al santoral cristià, sense cap mena de fonament històric, com sembla que és el cas de Sant Fortià. Completa l'apartat d'articles l'aportació d'Alba Ortiz-Benavent «Aproximació a la toponímia rural de Quatretonda». El treball d'Alba Ortiz presenta un doble objectiu, per una banda abordar l'etimologia de sis topònims rurals del terme de Quatretonda, a la comarca valenciana de la Vall d'Albaida: *el Benovaire*, *els Covarxons*, *la Febra*, *el Matar*, *el Termetet* i *el Xim*; i per una altra banda, dur a terme futurs treballs toponímics sobre el terme de Quatretonda. Esperem que aquesta aportació sobre el municipi de Quatretonda sigui realment el germen d'una propera recerca que culmini amb l'inventari onomàstic d'aquesta localitat valenciana.

Com és habitual, aquest número 21 de **Noms**, també ve completat amb els apartats de notícies, novetats bibliogràfiques i ressenyes.

Notícies

D'ací; onomàstica catalana

Rabassons a Inca i Pollença. Per què es repeteixen els malnoms?

↪ https://www.arabalears.cat/cultura/rabassons-inca-pollenca-repeteixen-malnoms_1_5017251.html

«El Castelló antonomàstic»

↪ <https://www.diarilaveu.cat/opinio/el-castello-antonomastic-541932/>

Compromís critica que es desestime la seua compareixença de l'informe Fortuño sobre la toponímia de Castelló

↪ https://www.elperiodic.com/val/castellon/compromis-critica-desestime-seua-compareixenca-linforme-fortuno-sobre-toponimia-castello_961601

Castelló impulsa una campanya d'entitats i partits per evitar la castellanització del topònim

↪ https://www.elnacional.cat/ca/societat/castello-campanya-entitats-partits-castellanitzacio-toponim_1225725_102.html

El PP i Vox imposen la seva majoria per avançar en el procés de reversió al topònim bilingüe

↪ <https://castellonplaza.com/elppyvoxhacenvalersumayoriapara-avanzarconelprocesodereversionedel-toponimbilingue>

El ple de l'Ajuntament de Castelló imposa la denominació bilingüe

↪ <https://www.vilaweb.cat/noticies/ple-ajuntament-castello-denominacio-bilingue/>

Informe del catedràtic Santiago Fortuño: «“Castellón” es un

término correcto y con una tradición secular»

↪ <https://castellonaldia.elmundo.es/castellon/el-catedratico-santiago-fortuno-castellon-es-un-termino-correcto-y-con-una-tradicion-secular-EO19605045>

Col·lectiu UJI per la Llengua i la Cultura: «El nom és Castelló de la Plana»

↪ <https://www.diarilaveu.cat/cultura/collectiu-uji-per-la-llengua-i-la-cultura-el-nom-es-castello-de-la-plana-532920/>

Continua la batalla toponímica entre Castelló de la Plana i Castelló

↪ https://www.apuntmedia.es/noticies/societat/continua-batalla-toponimica-castello-plana-castello_1_1684794.html

Enquesta: quin nom vols per a la biblioteca de Sarrià?

↪ <https://diarieljardi.cat/enquesta-el-jardi-quin-nom-vols-per-a-la-biblioteca-municipal-de-sarria/>

Aquests són els dos noms de nen més curts en català

↪ <https://elmon.cat/societat/llengua/dos-noms-nen-dos-lletres-catala-804273/>

Premi de la Universitat de Barcelona al millor treball de recerca de Batxillerat en la categoria de Llengua Catalana: «Topònims de masos de les parròquies del municipi de Beuda», d'Aniol Riu Simón i tutoritzat per Fèlix Bruguera Ligeró

↪ <https://www.instagram.com/p/C7pY7k9gFtw/>

Menció de la Universitat de Barcelona a un treball de recerca de Batxillerat en la categoria de Llengua Catalana: «Toponímia calongina», de Salvi Ferrer Casanova i tutoritzat per Fèlix Bruguera Ligeró

↪ <https://www.instagram.com/p/C7pYmPGgLW3/>

El bar de València que s'ha fet viral pel nom

↪ <https://www.levante-emv.com/sociedad/2024/05/27/bar-valencia-viral-nombre-beer-para-crear-dv-102962748.html>

El PSOE desautoritza l'alcalde d'Alfarb per la consulta sobre el topònim amb una declaració de suport a l'AVL

↪ <https://www.levante-emv.com/en-valencia/2024/05/23/psoe-desautoritza-l-alcalde-d-102797993.html>

La votació sobre el topònim d'Alfarb divideix l'equip de govern

↪ <https://www.lasprovincias.es/ribera-costera/votacion-sobre-toponimo-alfarb-divide-equipo-gobierno-20240515181908-nt.html>

Alfarb s'imposa a Alfarb en el referèndum per 452 vots contra 27

↪ https://www.apuntmedia.es/noticies/societat/alfarp-s-imposa-alfarb-referendum-452-vots-27_1_1709279.html

Vox es queda sol en el canvi del topònim de Montserrat

↪ <https://www.lasprovincias.es/ribera-costera/vox-queda-solo-cambio-toponimo-montserrat-20240524114209-nt.html>

«Hi ha poblacions on alguns tipus de via tenen noms específics. Descobriu-los!»

↻ https://www.elnacional.cat/ca/cultura/hi-ha-poblacions-on-alguns-tipus-via-tenen-noms-especifics-descobriu-los-1_1218678_102.html
↻ https://www.elnacional.cat/ca/cultura/hi-han-poblacions-on-alguns-tipus-via-tenen-noms-especifics-descobriu-los-i-2_1223304_102.html

Presentació dels treballs de toponímia valenciana de l'alumnat del CEIP Luís Gonzálbez de Tibi (16-02-2024)

↻ <https://sco.lt/9AoJo8>

La Codonyera, a ponent del Matarranya (3) (carrers 54)

↻ <https://www.imatgies.com/2024/05/la-codonyera-a-ponent-del-matarranya-3-carrers-54/>

La Torre de Vilella, a ponent del Matarranya (4) (carrers 55)

↻ <https://www.imatgies.com/2024/05/la-torre-de-vilella-a-ponent-del-matarranya-4-carrers-55/>

50è aniversari de les rajoles dels carrers del Peu de la Creu de València

↻ <https://cadenaser.com/comunitat-valenciana/2024/05/20/50-aniversario-de-los-azulejos-de-las-calles-de-pie-de-la-cruz-radio-valencia/>

Pinzellades de toponímia urbana de la Pobla de Vallbona, amb Joan Bell-lloc i Miquel Martí

↻ https://www.ivoox.com/pinzellades-toponimia-urbana-pobla-de-audios-mp3_rf_129106985_1.html

La policia espanyola de Paterna es nega a fer el DNI a un ciutadà perquè la documentació era en català

↻ <https://www.vilaweb.cat/noticies/policia-nega-dni-ciutada-documentacio-catala/>

Nou escàndol de Vicente Barrera: bateja una ruta de senderisme amb un nom franquista

↻ <https://www.vilaweb.cat/noticies/vicente-barrera-ruta-senderisme-nom-franquista/>

«Al Priorat, els topònims no solament ens parlen de la fesomia del terreny, sinó sobre com aquesta terra s'ha relacionat històricament amb la gent»

↻ <https://prioritat.org/al-priorat-els-toponims-no-solament-ens-parlen-de-la-fesomia-del-terreny-sino-sobre-com-aquesta-terra-sha-relacionat-historicament-amb-la-gent/>

La Bisbal de Falset vol canviar el determinatiu per «de Montsant»

↻ <https://www.vallclara.com/2024/05/02/la-bisbal-de-falset-vol-canviar-el-determinatiu-per-de-montsant/>

El Tribunal Suprem rebutja que utilitzar «Balears» i no «Baleares» en resolucions judicials suposi «discriminació lingüística»

↻ <https://www.diariodeibiza.es/baleares/2024/04/27/tribunal-supremo-rechaza-utilizar-baleares-101639856.html>

Congrés de Joves Investigadors en Estudis Locals amb diverses comunicacions d'onomàstica

↻ https://www.congresjiel.org/wp-content/uploads/2024/04/Programa-congres_JIEL.pdf

La Reial Acadèmia de Cultura torna a Borriana per a tractar el topònim de la ciutat en una conferència en espanyol

↻ https://www.elperiodic.com/val/burriana/reial-academia-cultura-torna-borriana-tractar-toponim-delaciutat_955526

Entitats nord-catalanes exigeixen al Consell Departamental d'incloure «Catalunya del Nord» en la consulta pel canvi de nom

↻ <https://www.vilaweb.cat/noticies/entitats-nord-catalanes-catalunya-nord-consulta-canvi-nom-consell/>

Barcelona sorprenent: els carrers de Barcelona amb els noms més curiosos

↻ <https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20240430/calles-barcelona-nombres-raros-curiosos-100384031>

Les Borges Blanques revisarà el nomenclàtor «des d'una perspectiva de memòria històrica i de gènere»

↻ <https://www.somgarrigues.cat/noticies/6619/les-borges-revisara-el-nomenclator-des-d-una-perspectiva-de-memoria-historica-i-de-genere>

L'equip de govern de Girona vol posar el nom de Terricabras a una plaça o un carrer

↻ <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/2409974-l-equip-de-govern-vol-posar-el-nom-de-terrificabras-a-una-placa-o-un-carrer.html>

Nou Barris s'uneix per eliminar l'últim gran vestigi franquista del districte

↻ <https://www.totbarcelona.cat/societat/nou-barris-uneix-expulsar-record-franquista-districte-497349/>

Els noms dels carrers de Safranars (Altafulla) ja són definitius un cop passats els tràmits administratius

↻ <https://altafullaradio.cat/noticia/els-noms-dels-carrers-de-safranars-ja-son>

Notícies

definitius-un-cop-passats-els-tramits-administratius_n16565

Aquests són els nous noms de dona que arriben als carrers de Barcelona

↻ https://naciodigital.cat/societat/aquests-son-els-nous-noms-de-dona-que-arriben-als-carrers-de-barcelona_1861613_102.html

Els carrers de l'Alamí d'Ibi tindran nom de dona

↻ <https://www.intercomarcal.com/ibi/els-carrers-de-lalami-dibi-tindran-nom-de-dona/>

«Els carrers de La Pineda de Castelldefels necessiten un nom. Quin tries?»

↻ <https://www.avlapineda.com/cat/noms-carrers>

El Lleida Esportiu canviarà de nom

↻ https://www.segre.com/ca/esports/240419/lleida-esportiu-canviara-nom-per-impugnacio_415127.html

PP i Vox voten en contra de canviar el nom a la plaça Joan Carles I i el PSOE s'absté

↻ <https://www.diariodemallorca.es/palma/2024/04/18/pp-vox-votan-cambiar-nombre-101252129.html>

L'Ajuntament de València protegirà les plaques de noms de carrer amb valor patrimonial

↻ <https://www.valencia.es/val/actualitat/-/content/placas-hist%C3%B3ricas-calle>

Abel Soler, un escriptor d'Albaida, repassa l'origen dels topònims i en desmunta alguns de populars

↻ <https://valenciaplaza.com/que-significa-el-nombre-de-tu-pueblo>

Retolacions de Castellvell del Camp (carrers, 51)

↻ <https://www.imatgies.com/2024/03/retolacions-de-castellvell-del-camp/>

La Pobla de Segur aprova el canvi de nom del passeig Josep Borrell per 1 d'Octubre

↻ <https://www.wilaweb.cat/noticies/pobla-segur-canvi-nom-passeig-borrell-1-octubre/>

«Noms de lloc i de persona d'origen àrab i mossàrab del terme municipal de Tivissa (Ribera d'Ebre)» a Finestres al Territori: XI Mostra de publicacions periòdiques del Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre

↻ <https://www.irmu.org/news/5037>

«Nomenclàtor de Bellaterra: Un carrer Marilyn Monroe a Bellaterra?»

↻ <https://bellaterra.cat/2024/02/11/nomenclator-de-bellaterraun-carrer-marilyn-monroe-a-bellaterra/>

Mijoler, alcalde del Prat de Llobregat, convençut que es canviarà el nom d'origen franquista de quatre carrers

↻ <https://www.elprat.digital/2024/02/06/mijoler-convençut-que-es-canviara-el-nom-dorigen-franquista-de-quatre-carrers/>

Inicia la feina de la Comissió Nomenclàtor per a posar noms de dones als carrers de Pollença

↻ <https://sompollenca.com/municipi/2024/02/09/inicia-la-feina-de-la-comissio-nomenclator-per-a-posar-noms-de-dones-als-carrers-de-pollenca/>

Toponímia de Vilafranca del Penedès. Manuel Barba i Roca: un carrer i un bicentenari

↻ <https://toponimiavilafranca.blogspot.com/2024/02/manuel-barba-i-roca-un-carrer-i-un.html>

Vídeos de la XVI Jornada d'Onomàstica. Hidronímia. Toponímia de l'Albufera de València. Toponímia i antroponímia de l'Horta Sud i de la Ribera Baixa

↻ <https://www.avl.gva.es/video2/video-2023/xvi-jornada-donomastica-hidronimia-toponimia-de-lalbufera-de-valencia-toponimia-i-antroponimia-de-lhorta-sud-i-de-la-ribera-baixa/>

«Vergonya i nomenclàtor dels carrers», per Bartomeu Ribes

↻ <https://www.noudiari.es/opinion-ibiza/vergonya-i-nomenclator-dels-carrers-per-bartomeu-ribes/>

«Eliminem la toponímia franquista»

↻ https://www.totsuma.cat/projecte/2075/eliminem-la-toponimia-franquista?id_butlleti_enviar=62

L'origen del nom de vuit carrers històrics de Ciutat Vella

↻ <https://historiesdebcn.com/lorigen-del-nom-de-vuit-carrers-historics-de-ciutat-vella/>

Cinc finalistes resten pels noms dels carrers a Altafulla

↻ <https://laciutat.cat/laciutatdetarragona/cinc-finalistes-noms-carrers-altafulla>

«Els noms (dels carrers) fan la cosa»

↻ <https://liniaxarxa.cat/a-fons/els-noms-dels-carrers-fan-la-cosa/>

Res de «santes»: polèmica al barri de Gràcia de Barcelona pel canvi de nom de 3 carrers

↻ <https://www.ccma.cat/324/res-de-santes-polemica-al-barri-de-gracia->

Notícies

de-barcelona-pel-canvi-de-nom-de-3-carrers/noticia/3267490/

Una iniciativa veïnal demana que es canviï el nom del barri de Navas pel de Torrent de la Guineu

↪ <https://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/2352709-un-nom-historic-per-al-barri.html>

Nou número de la revista Noms

↪ <https://www.onomastica.cat/nou-numero-de-la-revista-noms-3/>

Un menorquí pregunta al Parlament si el Govern ja ha exigit a Google respectar la toponímia balear

↪ <https://www.menorca.info/menorca/local/2023/12/11/2066691/govern-balear-preguntan-parlament-pedido-google-respete-toponimia-balear-1.html>

La normalització lingüística dels cognoms, un acte de compromís amb la llengua catalana

↪ https://nacioidigital.cat/societat/la-normalitzacio-linguistica-dels-cognoms-un-acte-de-compromis-amb-la-llengua-catalana_45384_102.html

«De Sant Cugat de Llobregat a Sant Esteve de les Roures: les pífies de Feijóo i els poders de l'Estat»

↪ https://www.ara.cat/politica/sant-cugat-llobregat-sant-esteve-roures_1_4870221.html

«Ramon Amigó i Anglès (16.01.1925 - 16.09.2011). La gramàtica de la terra»

↪ https://www.frontissa.cat/noticia/92377/ramon-amigo-i-angles-16.01.1925-16.09.2011?id_butlleti_enviar=1884

Nou número de l'anuari Onomàstica

↪ <https://www.onomastica.cat/nou-numero-de-lanuari-onomastica/>

«Un passeig per la història»: toponímia i memòria urbana de la ciutat de València

↪ https://www.apuntmedia.es/informatius/les-noticies-del-mati/clips/un-passeig-per-la-historia/27-11-2023-un-passeig-historia-toponimia-memoria-urbana-ciutat-valencia_135_1663494.html

Canvi de denominació oficial del municipi de Castell-Platja d'Aro, que passa a denominar-se Castell d'Aro, Platja d'Aro i s'Agaró

↪ <https://www.idescat.cat/novetats/?id=4720>

Programa Contrallum 2023 que ressalta la toponímia de Sineu (Mallorca)

↪ <https://contrallum.org/programacontrallum>

El neohagiotopònim de l'Ull de Déu i algunes creus o peïrons desapareguts d'Onda

↪ <https://lalcavo.blogspot.com/2023/11/el-neohagiotoponim-de-lull-de-deu-i.html>

«L'onomàstica de Xàbia en el segle xv» de Josep Andrés Torres és l'obra guanyadora de la III edició dels Premis d'Investigació Vila de Xàbia

↪ https://www.elperiodic.com/val/xabia/lonomastica-xabia-segle-lobra-guanyadora-edicio-dels-premis-dinvestigacio-vila-xabia_930652

Quatre carrers de La Sínia (Martorell) són batejats amb els noms dels Fills Predilectes

↪ <https://elfar.cat/art/46411/quatre-carrers-de-la-sinia-son-batejats-amb-els-noms-dels-fills-predilectes>

El nou govern de Sant Vicenç de Castellet mantindrà el nom franquista de tres carrers del municipi

↪ https://nacioidigital.cat/manresa/politica/el-nou-govern-de-sant-vicenc-de-castellet-mantindra-el-nom-franquista-de-tres-carrers-del-municipi_1815911_102.html

El doctorat honoris causa de la UIB, per a Josep Mascaró Pasarius

↪ <https://www.menorca.info/opinion/editorial/2023/11/05/2044079/doctorado-laboris-causa-uib-para-josep-mascao-pasarius.html>

La curiosa anècdota que hi ha darrere dels cognoms d'Aitana Bonmatí

↪ <https://e-noticies.cat/futbol/curiosa-anecdota-darrere-cognoms-aitana-bonmati>

«Toponimos y gentilicios de los monecipios churros»

↪ <https://romancesycalandarios.wordpress.com/2022/06/12/toponimos-y-gentilicios-de-los-monecipios-churros/>

De la vora; onomàstica occitana i peninsular

Recuelh de Toponímia Menora dera Val d'Aran – Presentacion

↪ <https://www.youtube.com/watch?v=8BkZWAfYllM>

«Recuperar a toponímia en colectivo»

↪ <https://www.laopinioncoruna.es/sociedad/2024/05/30/recuperar-toponimia-colectivo-103095925.html>

«A campaña Toponímizate 2024, na prensa»

↪ <https://toponimia.xunta.gal/gl/nova/campana-toponimizate-2024-na-prensa>

«A raíz hidronímica *ta que une Verín con Londres»

↪ <https://toponimia.xunta.gal/gl/video/raiz-hidronimica-ta-que-une-verin-con-londres>

«O seminario de onomástica responde: Baiona»

↪ <https://toponimia.xunta.gal/es/video/o-seminario-de-onomastica-responde-baiona>

«A toponimia de Ons reforza a teoría do Colón galego a catro meses de que se coñeza o estudo sobre a súa identificación xenética»

↪ https://galego.lavozdegalecia.es/noticia/arousa/2024/03/29/analisis-toponimia-ons-refuerza-teoria-colon-galego/0003_202403A29C1991.htm

«A profesora da USC María José Ginzó, premio da Fundación BBVA á mellor tese en humanidades dixitais»

↪ <https://www.elcorreogallego.es/santiago/2024/05/31/profesora-da-usc-maria-jose-ginzo-premio-fundacion-bbva-mellor-tese-humanidades-dixitais-103174561.html>

↪ <https://www.lne.es/asturias/2024/06/02/apellidos-gallegos-asturianos-premio-103232593.html>

TVE dictamina l'ús de les formes gallegues oficiais dels topònims de Galícia

↪ <https://www.elconfidencialdigital.com/articulo/medios/sumar-busca-evitar-traiciones-podemos-negociando-codigo-disciplinario-todos-partidos/2023112900000679317.html>

«Toponimia consecuente» per Juan López Rico (#López)

↪ <https://efeverde.com/toponimo-consecuente-por-juan-lopez-rico-lopez/>

L'empresa Cox elimina el cognom Abengoa per aconseguir 300 milions en la sortida a borsa

↪ https://www.elconfidencial.com/empresas/2024-05-20/cox-elimina-abengoa-salida-bolsa_3884771/

El patrimoni de Getxo, accessible en onze rutes

↪ <https://www.deia.eus/bizkaia/2024/05/14/patrimonio-getxo-accessible-once-rutas-8231229.html>

Euskaltzaindia celebra sessió plenària al Saló de Plens de l'Ajuntament de Pamplona per tractar, entre altres temes, d'onomàstica

↪ <https://pamplonaactual.com/pamplona-actual/280224/euskaltzaindia-celebra-su-sesion-plenaria-este-viernes-en-el-salon-de-plenos-del-ayuntamiento-de-pamplona/>

Preguntes i respostes para aprendre sobre la toponímia de Lasarte-Oria

↪ <https://www.lasarte-oria.eus/es/-/240508es>

«De Libros. Episodio 5x14: La antroponimia del Reino de Sevilla»

↪ <https://radio.us.es/episodio/de-libros-episodio-5x14-la-antroponimia-del-reino-de-sevilla/>

«La comisaría de Mieres torga a un ciudadanu incluir la toponimia oficial nel DNI»

↪ <https://www.infoasturies.com/as/2024/05/08/la-comisaria-de-mieres-torga-a-un-ciudadanu-incluir-la-toponimia-oficial-nel-dni/>

«El Principáu va principiar en 2024 el procesu pa oficializar el nome tradicional de los conceyos»

↪ [https://www.europapress.es/asturianu/noticia-principau-](https://www.europapress.es/asturianu/noticia-principau-va-principiar-2024-procesu-pa-oficializar-nome-tradicional-conceyos.html)

va-principiar-2024-procesu-pa-oficializar-nome-tradicional-conceyos-20240502134735.html

«El Nomenclátor Xeográfico de Toponimia inclúi 17.000 xeolocalizaciones»

↪ https://www.rtpa.es/noticias-sociedad-ast:El-Nomenclator-Geografico-de-Toponimia-incluye-17.000-geolocalizaciones_111714649671.html

Acusen la Junta de Castilla i Lleó d'«ignorar» el gallec al Bierzo en la nova Llei de patrimoni cultural

↪ https://www.lanuevacronica.com/el-bierzo/acusan-junta-ignorar-gallego-en-bierzo-en-nueva-ley-patrimonio-cultural_155995_102.html

Campanya de retorn als noms populars dels carrers del Conjunt Històric de Jaén

↪ <https://www.jaengenuino.com/retorno-nombre-calles-populares/>

Aquests són els noms dels pobles d'Astúries més divertits

↪ <https://www.lavozdeasturias.es/noticia/viral/2024/04/03/nombres-pueblos-asturias-divertidos/00031712158366778966323.htm>

«El Ministeriu de Tresportes nun usa la toponimia oficial (y el conseyeru tampoco)»

↪ <https://asturies.com/noticies/el-ministeriu-de-tresportes-nun-usa-la-toponimia-oficial-y-el-conseyeru-tampoco>

Origen de cinc cognoms aragonesos

↪ <https://www.elperiodicodearagon.com/aragon/2024/04/23/conoces-origen-cinco-apellidos-aragoneses-dv-101405621.html>

Els noms més curiosos dels pobles de Lleó

🔗 <https://www.leonoticias.com/comarcas/nombres-curisos-pueblos-leon-20240403082303-nt.html>

Promouen un concurs entre els joves de Campañó (Pontevedra) sobre la toponímia de la parròquia

🔗 <https://www.farodevigo.es/pontevedra/2024/03/26/promueven-concurso-jovenes-campano-toponimia-99970554.html>

El president del Consell Comarcal proposa incorporar el Bierzo a una app de toponímia promoguda per la Xunta de Galicia

🔗 https://www.lanuevacronica.com/el-bierzo/ramon-propone-incorporar-toponimia-parajes-bercianos-app-promovida-por-xunta_153221_102.html

«ADIADA a concentración en Ourense en defensa da toponímia oficial»

🔗 <https://www.amesa.gal/noticias/a-mesa-convoca-unha-concentracion-en-ourense-en-defensa-da-toponimia-oficial/>

La RAG insisteix a la Xunta de respectar la toponímia de Dozón

🔗 <https://www.farodevigo.es/deza-tabeiros-montes/2024/03/22/rag-insiste-xunta-respetar-toponimia-99809865.html>

Fernando Cabeza Quiles: «Berdillo ten que ser con “v” porque así está escrito na documentación antiga»

🔗 https://www.lavozdeg Galicia.es/noticia/carballo/carballo/2024/03/22/span-langglberdillo-sera-v-escrito-na-documentacion-antigaspan/0003_202403C22C8991.htm

«A CTNL convídate a descubrir as curiosidades da toponímia compostelá»

🔗 <https://consellodacultura.gal/noticia-arquivo.php?id=10356&tipo=noticiaarquivo&arq=1>

La Arena o San Juan de la Arena? La gran polèmica sobre el nom d'una població d'Astúries

🔗 <https://www.lne.es/aviles/2024/03/11/arena-exige-volver-doble-toponimia-99295490.html>

Aquest és el cognom més llarg d'Espanya

🔗 https://cronicavasca.elespanol.com/sociedad/20240222/este-el-apellido-mas-largo-espana-que/834666614_0.html

Té lloc a Cogolludo (Guadalajara) el «Calendario de Nuevas Iniciativas Serranas» amb la presentació de Mapas de Toponímia

🔗 <https://www.latribunadeguadalajara.es/noticia/z83999e8c-d25c-38d1-61056fa725fb4cac/202402/presentan-en-cogolludo-el-calendario-de-iniciativas-serranas>

«A Xunta rectifica e elimina os topónimos deturpados dos correos da Atriga, celebra A Mesa»

🔗 <https://gal.galiciapress.es/artigo/cultura/2024-02-21/4729045-xunta-rectifica-e-elimina-toponimos-deturpados-correos-da-atriga-celebra-mesa>

«El documentu de l'ALLA sobre'l Plan de Normalización Llingüística plantea cinco exes sobre les que trabayar»

🔗 <https://asturies.com/noticies/el-documentu-de-lalla-sobrel-plan-de-normalizacion-llinguistica-plantega-cinco-exes-sobre>

«Fuensalida (Toledo) ya tiene nuevos nombres para sus calles franquistas: el Generalísimo deja paso al Conde»

🔗 <https://toledodiario.es/fuensalida-ya-tiene-nuevos-nombres-para-sus-calles-franquistas-el-generalisimo-deja-paso-al-conde/>

El carrer amb el nom més curt de Madrid

🔗 <https://www.epe.es/es/madrid/20240131/calle-nombre-corto-madrid-dv-97564469>

Els noms més curiosos dels carrers de la província de Còrdova

🔗 <https://www.abc.es/espana/andalucia/cordoba/nombres-curiosos-calles-provincia-cordoba-20240209141047-nts.html>

El Club Xeitu convoca el XII Concurs de recollida de toponímia Concha de Lama

🔗 <https://www.leonoticias.com/culturas/club-xeitu-busca-toponimia-asturleonera-20240208110905-nt.html>
🔗 https://ileon.eldiario.es/cultura/concurso-rescata-contrarreloj-nombres-lugares-recitaban-memoria-pueblos_1_10673936.html

El Cabildo de La Palma oficialitza el nom definitiu de l'últim volcà: Tajogaite

🔗 <https://www.elimparcial.es/noticia/265184/sociedad/el-cabildo-de-la-palma-oficializa-el-nombre-definitivo-del-ultimo-volcan-tajogaite.html>

L'origen històric del nom de la ciutat de Madrid

🔗 <https://madrid.plus/blog/madrid-origen-nombre/>

«Taloca, Repudia, el Camín d'el Pecaó... ¿De dónde viene

la toponímia más loca de Villaviciosa?»

🔗 <https://www.lne.es/villaviciosa/2024/01/21/taloca-repudia-camin-d-pecao-97154062.html>

La Cuesta (Tuchas/Trueitas) ja retola la toponímia en lleonès

🔗 <https://www.leonoticias.com/comarcas/cuesta-rotula-toponimia-leones-20240125122714-nt.html>

Els veïns d'Arcade de Riba (Pontevedra) recuperen la toponímia del barri

🔗 <https://www.farodevigo.es/comarcas/2024/01/12/vecinos-arcade-riba-recuperan-toponimia-96798797.html>

«La Vuelta dexa d'empregar la toponímia oficial n'Asturies»

🔗 <https://asturies.com/noticies/la-vuelta-dexa-dempregar-la-toponimia-oficial-nasturies>

Els alcaldes de la província de Segòvia coneixen el projecte de toponímia de la Diputació, amb més de 6.500 referències de llocs

🔗 https://www.dipsegovia.es/noticias/-/asset_publisher/1xkM/content/id/5118900

Presentació mapa toponímia de la Dehesa de la Mata a Almarza (Sòria)

🔗 <https://www.desdesoria.es/articulo/noticias/presentacion-toponimia-almarza/2023120409522772911.html>

Ovidio García rep el premi del XI Concurs de Recollida de Toponímia Concha de Lama pel treball «Toponímia de Matalavilla»

🔗 <https://www.leonoticias.com/comarcas/ovidio-garcia-recibe-premio-concurso-recogida-toponimia-20231105112216-nt.html>

«Toponímia, despoblados y conflictos de términos en Getafe»

🔗 <https://www.youtube.com/watch?v=FF-AMhtZ1aY>

De més lluny; onomàstica del món

Cognoms que poden facilitar la ciutadania canadencs

🔗 <https://www.elobservador.com.uy/espana/data-clave/emigrar-si-tienes-alguno-estos-apellidos-puedes-ganar-2500-dolares-canada-15939843>

Segons un estudi, tots els japonesos tindran el cognom Sato l'any 2500

🔗 <https://imagenpoblana.com/24/04/01/todos-los-japoneses-se-apellidaran--ldquo-sato-rdquo--para-el-ano-2500-segun-estudio>

Reclamen canvis en la toponímia dels arxipèlags argentins del sud de l'Atlàntic

🔗 <https://www.lacapitalmdp.com/terra-del-fuego-reclama-cambios-en-la-toponimia-de-los-archipelagos-del-atlantico-sur/>

«Jesús era palestí?»

🔗 <https://www.vilaweb.cat/noticies/jesus-es-palesti/>

El príncep Enric i Meghan Markle canvien el cognom dels fills

🔗 <https://e-noticies.cat/gent/princip-enric-meghan-markle-executen-pla-despres-rumors-divorci>

Congressos, jornades i conferències

50è Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Mequinensa/ Calceit, 24/26-05-2024)

🔗 <https://www.onomastica.cat/50e-colloqui-de-la-societat-donomastica->

[a-mequinensa-i-a-calceit-programa-definitiu/](#)

🔗 <https://www.mequinensa.com/noticia/4297>

🔗 <https://matarranya.media/societat/2024/06/03/la-societat-onomastica-posa-en-relleu-els-toponims-arabics-matarranyencs/>

XXXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia de la Universitat de les Illes Balears: Els malnoms (Llucmajor, Mallorca, 16-12-2023)

🔗 <https://diari.uib.cat/Vida-universitaria/Cursos-i-jornades/Arxiu/Els-malnoms-centren-la-XXXI-Jornada-dAntroponimia.cid762258>

Congrés Internacional sobre Onomàstica Hispànica (València, 9/12-04-2024)

🔗 <https://www.onomastica.cat/congres-internacional-sobre-onomastica-hispanica-programa-definitiu/>

Jornades de Onomàstica y Toponímia de Albacete (Albacete, 19/20-04-2024)

🔗 <https://www.eldigitaldealbacete.com/2024/04/25/onomastica-y-toponimia-de-albacete/>

🔗 <https://www.onomastica.cat/i-jornada-de-onomastica-y-toponimia-de-albacete/>

Conferència «El nom d'Almassora i els d'altres pobles de la Plana» i presentació del llibre *Els noms dels pobles valencians* d'Abel Soler per Jesús Bernat (Almassora, 21-03-2024)

🔗 https://www.onomastica.cat/wp-content/uploads/Abel_Soler.jpg

Conferència «L'onomàstica a la Ribera d'Ebre. Un tastet d'onomàstica i de llengua» de Sílvia Veà a les Jornades Defensem la

Notícies

Llengua – Ribera d'Ebre (Vinebre, 23-02-2024).

↪ <https://riberadebre.org/jornades-defense-la-llengua-ribera-debre-febrer-marc-2024/>

Xerrada «Els nostres cognoms» per Santi Arbós a l'Aula d'Extensió Universitària del Palau d'Anglesola (18-01-2024)

↪ <https://www.avensdelpalau.cat/noticia/216383/santi-arbos-cal-fer-un-arbre-genealogic-per-saber-del-cert-lorigen-catala-o-no-dun-cognom->

Conferència «Un nou mètode etimològic amb els topònims del Pallars Sobirà com a mostres d'estudi» de Núria Garcia-Quera (Barcelona, 7-11-2023)

↪ <https://scgeo.iec.cat/conferencia-2023-11-07-un-nou-metode-etimologic-amb-els-toponims-del-pallars-sobira-com-a-mostres-destudi/>

Conferència «Arqueología de la toponimia alavesa» per Joseba Abaitua Odriozola, professor doctor de Filologia de la Universidad de Deusto (Vitoria-Gasteiz, 14-06-2024)

↪ <https://raicesdeeuropa.com/calendario/xx-jornadas-cultura-toponimia-alavesa-joseba-abaitua-circulo-vitoriano-1900/>

Conferència «Toponimia de Vigo: orixe e significado dos nomes dos nosos lugares» de Gonzalo Navaza Blanco (Vigo, 17-04-24)

↪ <https://www.youtube.com/watch?v=qgleisfedoA>

Conferència «Présence de la mort dans les noms de lieux» per Stéphane Gendron, toponimista, president de la SFO (París, 17-06-2024)

↪ <https://www.sfo-onomastique.fr/news.php?lng=fr&pg=523>

Conferència «La onomástica personal en Asturias» per Julio Viejo Martes (Xixón, 14-05-2024)

↪ <https://www.elcomercio.es/gijon/julio-viejo-aborda-onomastica-personal-asturias-20240514224837-nt.html>

Conferència «Mapas de toponimia local serrana» (Guadalajara 16-05-2024)

↪ <https://henaresaldia.com/evento/guadalajara-conferencia-mapas-de-toponimia-local-serrana/>

Conferència «La huella de las peregrinaciones en la toponimia de Cantabria» (Santander, 13-02-2024)

↪ <https://www.santandercreativa.com/eventos/la-huella-de-las-peregrinaciones-en-la-toponimia-de-cantabria-conferencia>

Tesis doctorals i treballs de final de carrera

Lectura de la tesi doctoral «Toponimia històrica de la Vallbona: els noms de lloc de l'antic terme de Benaguasil» (Universitat de València, 2024), de Joan Domínguez i Benlloc

↪ <https://www.onomastica.cat/lectura-de-la-tesi-doctoral-toponimia-historica-de-la-vallbona-els-noms-de-lloc-de-lantic-terme-de-benaguasil-de-joan-dominguez-i-benlloc/>

Lectura de la tesi doctoral d'Anna Domingo Palau «Onomàstica del Morell. Estudi i inventari» (Universitat Rovira i Virgili, 2023)

↪ <https://www.tdx.cat/handle/10803/689989#page=1>

Lectura de la tesi doctoral «Toponimia de Gata (Cáceres). Estudio lingüístico e histórico» (Universidad de Sevilla, 2023) de F. Javier Gil Jacinto

↪ <https://idus.us.es/handle/11441/147729>

Lectura de la tesi doctoral «Onomástica y derecho latino en los municipios del Conventus Cluniensis a través de las fuentes epigráficas» (Universidad de Valladolid, 2023) de Gabriel Gómez Martín

↪ <https://uvadoc.uva.es/handle/10324/59691>

Lectura de la tesi doctoral «El nombre de pila como propiedad emergente de un sistema adaptativo complejo. Propuesta de un modelo teórico desde la interdisciplina» (Universidad de Navarra, 2023) de Selene Jiménez-Segura

↪ <https://dadun.unav.edu/handle/10171/66107>

Lectura de la tesi doctoral «La invisibilidad de las mujeres en el callejero malagueño» (Universidad de Granada, 2023) de M. Luz Linares Rodríguez

↪ <https://digibug.ugr.es/handle/10481/88267>

Treball de final de grau «Dos talls sincrònics en els cognoms de Ponts» (Universitat de Barcelona, 2022-23) presentat per Adrià Castellà Jou

↪ <http://hdl.handle.net/2445/201274>

Blogs onomàstics

Imatgies

↪ <https://www.imatgies.com/categoria/toponimia/>

Toponímia de Vilafranca

↪ <http://toponimiavilafranca.blogspot.com/>

Notícies

Toponímia de Mallorca

↻ <https://www.toponimiamallorca.net/>

Toponímia de Barakaldo (Euskadi)

↻ <http://ezagutubarakaldo.net/category/toponimia/>

Neotoponymie/Neotponymy

↻ <https://neotopo.hypotheses.org/>

Altres notícies d'onomàstica

Onomàstica de l'àrea catalanoparlant

↻ <https://www.scoop.it/topic/e-onomastica?q=catala>

↻ <https://www.onomastica.cat/>

Onomàstica d'Occitània

↻ <https://www.scoop.it/topic/e-onomastica?q=occitania>

Onomàstica general

↻ <https://www.scoop.it/topic/e-onomastica>

*Ni un topònim sense recollir,
ni un nom sense estudiar*

 Societat
d'Onomàstica

Novetats bibliogràfiques

Llibres

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA, *Toponímia dels Pobles Valencians*:

- Lluís ALCAIDE BALAGUER, *Canet d'en Berenguer. El Camp de Morvedre*. núm. 268, 2023, 7 p.

🔗 https://www.avl.gva.es/documents/31987/58697/CANET_TPV.pdf

- Juan PIQUERAS HABA, *Villargordo del Cabriel. La Plana de Utiel-Requena*. núm. 269, 2023, 11 p.

🔗 https://www.avl.gva.es/documents/31987/58697/VILLARGORDO_TPV.pdf

- Jordi-Vicent ALVIR BALLESTER, *Chelva. La Serranía*. núm. 270, 2023, 18 p.

🔗 https://www.avl.gva.es/documents/31987/58697/CHELVA_TPV.pdf

- Maria Antònia CANO IVORRA i Maria Isabel GUARDIOLA SAVALL, *La Nucia. La Marina Baixa*. núm. 271, 2023, 8 p.

🔗 https://www.avl.gva.es/documents/31987/58697/LA_NUCIA_TPV.pdf

- Francisco MARCO TORRES, *Callosa de Segura. La Vega Baja*. núm. 272, 2023, 15 p.

🔗 https://www.avl.gva.es/documents/31987/58697/CALLOSA_DE_SEGURA_TPV.pdf

- Francisco MARCO TORRES, *Algorfa. La Vega Baja*. núm. 273, 2023, 8 p.

🔗 https://www.avl.gva.es/documents/31987/58697/ALGORFA_TPV.pdf

ARANS ROCA, M. Lourdes, *Altafulla: evolució dels topònims de la Vila Closa, raval i eres*. Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 2023, 72 p.

ARSAC, Jean, *Les noms de lieu en Velay: origine et signification*. Lo Puèi de Velay: Éditions des Cahiers de la Haute-Loire, 2023, 472 p.

AYMÀ AUBEYZON, Josep M., *Caminant sense fronteres*. Sant Celoni: Tushita Edicions, 2022, 240 p.

AYMAMÍ I DOMINGO, Gener, *Rutes pels despoblats del Penedès i l'Anoia. 16 Itineraris per l'Anoia, l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf*. Azimut 165. Valls: Cossetània Edicions, 2023, 120 p.

BATLLE, Mar i Enric RIBES (ed.), *Toponímia d'Eivissa i Formentera i altres estudis d'onomàstica*. L'Estralla 15. Barcelona: Societat d'Onomàstica, 2024, 350 p. Sumari:

- Josep Antoni PRATS SERRA, «Les vendes: element territorial propi de les Pitiüses», p. 23-9.
- Enric RIBES i MARÍ, «La toponímia de Formentera, un indicador per a l'estudi diacrònic de l'eivissenc», p. 67-25.
- Neus MARÍ PLANELLS, «L'evolució del (des)coneixement de la toponímia dels illots de Ponent del municipi de Sant Josep de sa Talaia (sa Conillera, l'illa des Bosc, s'Espartar i ses Bledes). Breu anàlisi de les dades recollides des dels anys vuitanta fins avui», p. 69-74.
- Mar BATLLE, «La toponímia de Formentera al Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana de Joan Coromines», p. 75-91.
- Xavier PLANAS-BATLLE i Joan TORT DONADA, «Cala d'Hort: es Terrers, es Macs Rojos i ses Mareses, una sèrie paradigmàtica de topònims geològics», p. 93-113.

- Joan Anton RABELLA, «El tractament de la toponímia a la revista Eivissa», p. 131-115.
- Àngel Custodio NAVARRO SÁNCHEZ, «Les lleis lingüístiques i les relatives a l'empara i protecció de la toponímia són veritablement lleis? (L'exemple de les Pitiüses)», p. 133-159.
- M. Eulàlia FONS CARBONELL, «El Nomenclàtor Geogràfic de les Illes Balears (NGIB): reptes actuals», p. 161-175.
- Xavier GOMILA PONS, «Recollida i estudi de la toponímia costanera: metodologia de treball a partir d'alguns exemples de la costa de Menorca», p. 192-177.
- Cosme AGUILÓ, «Les Formigues, un topònim amb rèpliques esparses per la meitat occidental de la Mediterrània», p. 193-202.
- Andreu BELTRAN ZARAGOZÀ, «Toponímia i talassonímia dels mariners del Grau de Castelló de la Plana», p. 203-241.
- Jesús BERNAT AGUT, «Toponímia de la costa de restinga entre Alcanar i Almenara», p. 243-270.
- Bernat VELLVÈ-BLANCH, «Hidronímia de la vila i del terme municipal del Catllar (el Tarragonès)», p. 271-288.
- Joan ROVIRA i MIRÓ, «Aproximació als hidrònims de la vila i del terme de la Sénia (el Montsià)», p. 289-305.
- Maria LOZANO FRESNO, «Aproximació als hidrònims i talassònims rapitencs», p. 323-307.
- Sílvia VEÀ-VILA, «Els noms de les illes fluvials del tram nord de l'Ebre català», p. 325-350.

BLANCO QUINTELA, José Alfonso, *Toponímia de Muros*. Santiago de

Novetats bibliogràfiques

Compostel-la: Real Academia Galega, 2023, 108 p.

BORREGO PÉREZ, Juan Carlos, *Escenaris de la Guerra Civil al Penedès*. Barcelona: Editorial Piolet, 2022, 128 p.

BOSCH I COSTA, Pere, *El Llobregat romànic. 32 rutes*. Barcelona: Editorial Piolet, 2023, 136 p.

BOULLÓN AGRELO, Ana I., i Luz MÉNDEZ (ed.), *Estudios de onomástica galega VIII. A onomástica e a cultura popular*. Santiago de Compostel-la: Real Academia Galega, 2023, 231 p.

BOULY, Marie-Thérèse, *Les microtoponymes de Beligneux. Inventaire des noms de lieu des communes de l'Ain*, en col·laboració amb Jean-Pierre Gerfaud i pròleg de Jean-Baptiste Martin. Bèlignieux: Bèlignieux Histoire et Culture, 2023, 208 p.

BOVAR, Caroline, *Le nom des femmes. Enquête sur ses usages et sa transmission*. Ais de Provença: Presses universitaires de Provence, Université d'Aix-Marseille, 2023, 175 p.

CAELEN-HAUMONT, Geneviève, *Les cours d'eau de l'Enclave des Papes, origine et signification de leurs noms. Une étude de l'hydronymie*. Vauriàs: Geneviève Caelen-Haumont, 2023, 132 p.

CHAMBON, Jean-Pierre, *Recherches sur la toponymie de l'arrondissement de Lure, Haute-Saône. Linguistique historique, dialectologie, traces d'histoire*, en col·laboració amb Daniel Curtit, Alain Guillaume, Jean Hennequin i Louis Jeandel, i pròleg de Martin Glessgen. Estrasburg: ELiPhi, Éditions de linguistique et de philologie, 2023, 651 p.

CLAUDE, Bertrand, *Aux pays de nos ancêtres: origine des noms du Ban-de-la-Roche et plus particulièrement de Neuviller-la-Roche*. Urmatt (Alsàcia): Monsieur Bertrand CLAUDE, 2023, 116 p.

CRUZ SARALEGUI, Juan i Saturnino RUIZ DE LOIZAGA, *Pueblos y lugares del occidente de Álava. Toponimia mayor y menor (siglos IX-XIII)*. Burgos: Imprenta Rico Adrados, 2024, 326 p.

DELGADO PERERA, Yvette, *Estanys glacials del Pirineu*. Granollers: Editorial Alpina, 2023, 96 p.

DORION, Henri i Myriam HALLÉ. *La toponymie: une science, un vocabulaire, une gestion*. Quebec: Septentrion, 2023, 418 p.

FEBRER, Jaime, *Trobes De Mosen Jaume Febrer, Caballer, En Que Tracta Dels Llinatges De La Conquesta De La Ciutat de Valencia É Son Regne*. València: Imprenta del Diario, 2023, 334 p.

FERNÁNDEZ GARCÍA, Xabiel, *Conceyu de Grau, parroquia de Peñaflo*. Toponimia 144. Oviedo: Academia de la Llingua Asturiana, 2023, 48 p.

GENSBURGER, Sarah i Jenny WÜSTENBERG, *Dé-commémoration. Quand le monde déboulonne des statues et renomme des rues*. París: Fayard, 2023, 441 p.

GIRAUT, Frédéric i Myriam HOUSAY-HOLZSCHUCH (dir.), *Politiques des noms de lieux: dénommer le monde*. Londres: Iste Editions, 2023, 279 p.

GLEIZE, ROBERT, *Noms de lieux de la vallée des Nuées: essai de toponymie de quelques communes dans une vallée du Parc naturel régional des Baronnies*

provençales. Niom: Éditions Culture et langue d'oc, 2023, 127 p.

GONZÁLEZ RODRÍGUEZ, Alberto, *Ca-maleño: los paisajes y los nombres*. Màlaga: Cultopía, 2023, 88 p.

LAGARDE, ANDRÉ, *Le trésor des mots. Dictionnaire occitan-français du terroir de Rivet*. Pujabon: Letras d'òc, 2023, 389 p.

LAVALADE, YVES, *Noms de lieux étonnants en Limousin. Qu'és aquò?* La Crèche: la Geste, 2023, 196 p.

- *Les Noms de lieux du canton de Bugat. Éghezée*: Éditions de l'Esperluette, 2024.
- *Les Noms de lieux du canton de Feltin. Éghezée*: Éditions de l'Esperluette, 2024.
- *Les Noms de lieux du canton d'Uzerche. Éghezée*: Éditions de l'Esperluette, 2024.

LUÇON, BERTRAND, *Noms de famille bretons du pays de Guérande*. Rennes: TIR, 2023, 214 p.

MOURDON, GÉRARD, *Buxy dévoilé. Origines étymologiques et historiques des noms de bâtiments, rues, places, lieux-dits, cours d'eau et personnages célèbres de la commune*. Société d'histoire et d'archéologie de Buxy, 2023, 188 p.

NITTA, ERMENEGILDO, *L'onomastica religiosa neo-assira. Aspetti qualitativi e quantitativi, riflessi sociali e religiosi*. Messina: DICAM, 2023, 282 p.

PEÑARROJA TORREJÓN, Leopoldo, *Toponimia valenciana. Provincia de Castellón. Documentación y estudio crítico-etimológico de mil topónimos, vivos y desaparecidos, de ambas áreas de predominio lingüístico*. Madrid: Almuzara, 2024, 560 p.

Novetats bibliogràfiques

PILLADO SILVOSO, Xoan Antonio, *Onomástica popular cambadesa*, Santiago de Compostel·la: Edicions Positives, 2023, 370 p.

RODRÍGUEZ ALEMÁN, Isabel, Juan Antonio CHAVARRÍA VARGAS i Virgilio MARTÍNEZ ENAMORADO, *Cútar andalusí y el Repartimiento castellano. Toponimia y onomástica (siglos xv-xvi)*. Alcalá del Valle (Cadis): Editorial la Serranía, 2023, 344 p.

RODRÍGUEZ TORO, José Javier, *La antroponimia del Reino de Sevilla*. Estudios. Editorial Universidad de Sevilla, 2023, 232 p.

RUIZ PITARCH, M. Carmen i Toni CONTELLES GARCÍA, *Tu de qui eres? Llibre de malnoms de la Poble de Vallbona*, amb fotos de Jesús TORTAJADA SALABERT, Ajuntament de la Poble de Vallbona, 2023, 216 p.

SABORIT, Josep i Emili CASANOVA (cur.), *L'empremta occitana en la història dels valencians a través dels cognoms*. València: Editorial Denes SL, 2024, 369 p.

SÁNCHEZ CURTO, Cristian R., *Els llinatges de Calvià. Del segle XIII a l'actualitat*. Ajuntament de Calvià, 2023, 280 p.

SANTISO ARIAS, Andrea, *Toponimia de Antas de Ulla*. Santiago de Compostel·la: Real Academia Galega, 2023, 103 p.

TORT, Joan i Joan Anton RABELLA (ed.), *Aportacions a l'onomàstica de la Conca de Tremp i la Terreta i altres estudis*. L'Estralla 14. Barcelona: Societat d'Onomàstica: 2024, 393 p. Sumari:

- Ramon SISTAC I VICÉN, «Home natge a Jordi Mi, trempolí infatigable», p. 15-18.
- Glòria FRANCINO PINASA, «Noms de la Terreta: Espluga de Serra i voltants», p. 21-40.
- Lluís COLOMÉS FIGUERA, «La toponímia dels antics termes de Sapeira, Espluga de Serra i Castissent. Primers resultats d'una recerca d'urgència basada en fonts orals», p. 41-66.
- Xavier PLANAS BATLLE, Joan TORT DONADA i Jordi COROMINAS DULCET, «Valorització de les dades toponímiques en el treball de planificació d'una campanya de reconeixement geològic i geomorfològic. La conca baixa del barranc d'Esplugafreda (la Terreta, Pallars Jussà) com a cas d'estudi», p. 67-81.
- Joan TORT DONADA i Albert SANTASUSAGNA RIU, «Els noms relacionats amb l'aigua a la conca de la Noguera Ribagorçana. Assaig de microhidronímia comparada», p. 83-115.
- César LÓPEZ LEIVA, «Una aproximació taxonòmica de la (sin)fitotoponímia de la Terreta. Paral·lismes amb els topònims vegetals dels Sistema Ibèric», p. 117-150.
- Ventura CASTELLVELL, «Rafael de la Torre i la toponímia de la Conca de Tremp», p. 151-167.
- Antoni JAQUEMOT BALLARÍN, «Topònims preromans de les conques de Tremp (Deçà, Dellà, Gavet) i de la Terreta», p. 169-173.
- Jordi MIR PARACHE i Griselda MIR BÒRIA, «Noms de casa de la Conca de Tremp fa 50 anys», p. 175-179.
- Antoni GARCIA I OSUNA, «Isona, 1890: anàlisi onomàstica del cens electoral», p. 181-219.
- Miquel PARELLA, «Explotacions de la base de noms geogràfics de l'ICGC sobre toponímia pallaresa», p. 221-245.
- Josep Maria BERTRAN COMELLAS, «La recepció de la toponímia preromana prepirinenca dins la documentació medieval», p. 249-263.
- Núria GARCIA-QUERA, «Els topònims amb Est- i la seva etimologia», p. 265-279.
- Joan Anton RABELLA, «Els estudis de toponímia de la vall de Boí, un cas excepcional», p. 281-287.
- Xavier MAGRINYÀ MINGUELL, «El terme municipal dels Pallaresos a través de la toponímia», p. 289-299.
- Joan TORT DONADA i Fèlix BRUGUERA LIGERO, «El territori i el paisatge del terme municipal d'Osor (Guilleries, la Selva) a partir de la seva toponímia», p. 301-323.
- Pablo TOMÉ DESSY, «La georeferenciació toponímica com a clau per a la interpretació del medi natural i la seva problemàtica. El massís de Montserrat com a cas d'estudi», p. 325-362.
- Mar FONT MARTÍ, «Consideracions sobre el sufix col·lectiu botànic -au en la toponímia (pre)pirinenca de la Gascunya comengesa. Aproximació a les dades de l'enquesta de Sacaze (1887)», p. 363-374.
- Jesús BERNAT AGUT i Ventura CASTELLVELL, «Instruccions de Joan Coromines per a la notació fonètica dels topònims», p. 375-393.

ZUCHITELLO GILIOLI, Mario, *La Vila de Tossa a mitjans del segle XVIII segons el capbreu de 1739-1741. Quaderns d'Estudis Tossencs* 19. Tossa de Mar: Centre d'Estudis Tossencs, 2023, vol. I: *La vila de Tossa a mitjans del segle XVIII*, 194 p.; vol. II: *El capbreu de 1739-1741*, 614 p.

Articles

ALTURO, Jesús i Tània ALAIX, «Encara sobre la vera denominació de Sant Pere de Rodes (I)». *Llengua Nacional* 126. Barcelona (03/2024): 28-31.

ARBÓS, Santi, «Alguns cognoms singulars del nord del Segrià», *Shikar. Revista del Centre d'Estudis Comarcals del Segrià* 10. Artesa de Lleida (2023): 122-126.

↪ <https://raco.cat/index.php/Shikar/article/view/424877/519445>

BERNAT, Jesús, «Materials per a l'estudi del Serrallo». E. CASANOVA, J. COLOMINA i M. SIFRE (coord.), *Constància i senderi en l'estudi lingüístic. Miscel·lània en honor del professor Lluís Gimeno Betí*. Castelló de la Plana: Diputació Provincial de Castelló, 2023, p. 245-254.

BOSCH I SAFONT, Lluís M., «Bandoles, sometent i un fogatge». *L'Erol: revista cultural del Berguedà* 158. Berga (12/2023): 57-61.

↪ <https://raco.cat/index.php/Erol/article/view/426311/520891>

BOULLÓN AGRELO, Ana Isabel, «A onomàstica persoal en Galicia. Datos para a súa historia (socio)lingüística. Os nomes e os apelidos». *Grial: revista galega de cultura* 235. Vigo (07-09/2022): 125-137.

BUJ, Àngela, «La transhumància: de noms, cognoms i raberes». Dins E. CASANOVA, J. COLOMINA i M. SIFRE (coord.), *Constància i senderi en l'estudi lingüístic. Miscel·lània en honor del professor Lluís Gimeno Betí*. Castelló de la Plana: Diputació Provincial de Castelló, 2023, p. 135-158.

CARRETERO MELO, Antonio, «Apellidos y sexo. Influencias. Fuente del

Maestre. Segunda mitad del siglo XVI». *Tabularium* 10, vol. 2 (2023): 88-99. Dialnet-ApellidosYSexoInfluencias-8888181.pdf

CASANOVA, Emili, «Sobre l'etimologia del riu Cèrvol i la seua grafia». Dins E. CASANOVA, J. COLOMINA i M. SIFRE (coord.), *Constància i senderi en l'estudi lingüístic. Miscel·lània en honor del professor Lluís Gimeno Betí*. Castelló de la Plana: Diputació Provincial de Castelló, 2023, p. 158-174.

FERRANDO, Aureli, i Joaquina ROCA, «Algunes divagacions a propòsit de la toponímia i el paisatge d'Albocàsser». Dins E. CASANOVA, J. COLOMINA i M. SIFRE (coord.), *Constància i senderi en l'estudi lingüístic. Miscel·lània en honor del professor Lluís Gimeno Betí*. Castelló de la Plana: Diputació Provincial de Castelló, 2023, p. 245-254.

LARA, Luis Fernando, «Reflexiones semánticas sobre los nombres propios». *Onomástica desde América Latina*, vol. 4. Universidade Estadual do Oeste do Paraná (Brasil) (17-03/2023): 1-17.

↪ <https://e-revista.unioeste.br/index.php/onomastica/article/view/30703/21724>

LOPETEGUI SEMPERENA, Guadalupe, «La notación de onomástica no latina en diplomas del monasterio de Irache. Usos fonográficos e influencia de la tradición gramatical». *Cuadernos de filología clásica: Estudios latinos*, vol. 43 (2023): 275-297.

↪ <https://revistas.ucm.es/index.php/CFCL/article/view/92766/4564456568175>

MARTÍNEZ FRAILE, Cristina, «La toponímia como elemento dilucidador de la presencia alemana en Sevilla», *Es-*

tudios Franco-Alemanes. Revista Internacional de Traducción y Filología 15. Còrdova (30/09/2023): 63-78.

↪ file:///C:/Users/Jordi/Downloads/Archivo+7_Martinez+Fraile_Cristina.pdf

NAVARRO GÓMEZ, Pere, «Noms de lloc i de persona d'origen àrab i mossàrab del terme municipal de Tivissa (Ribera d'Ebre)». *Miscel·lània del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre* 33 (2023): 41-66.

OULD MOHAMED BABA, Ahmed-Salem, «Los topónimos de origen Şanhāğa en ḥassāniyya..Etimología y localización». *Al-Andalus Magreb*, vol. 30. Universidad de Cádiz (01/09/2023): 189-206.

↪ <https://rodin.uca.es/handle/10498/29244>

PACHECO CATALÁN, Núria, «Dime cómo te llamas y te diré de dónde vienes. La revolución antroponímica y sus posibilidades para el estudio de las migraciones medievales». *Cuadernos del CEMYR* 31. Universidad de La Laguna (24/07/2023): 529-547.

↪ <https://www.ull.es/revistas/index.php/cemyr/article/view/03b/3907>

PLANAS BATLLE, Xavier, Joan TORT DONADA i Jordi COROMINAS, «Reconocimiento de zonas afectadas por fenómenos geológicos peligrosos a través de la toponímia. El alto Pirineo catalán, andorrano y áreas circundantes como caso de estudio». *Revista de la Sociedad Geológica de España*, vol. 36/2. Salamanca (20/12/2023): 3-15.

↪ <https://sociedadgeologica.org/publicaciones/revista-sge/vol-36-2-2023/>

Rovira i Gómez, Salvador-J. «Resseña: Onomàstica del terme municipal de Torredembarra». *Estudis altfullencs* 47. Altafulla (2023): 287.

Novetats bibliogràfiques

↗ <https://raco.cat/index.php/EstudisAltafulla/article/view/417574>

SABORIT VILAR, Josep, «Presència dels occitans en Castelló i la seua comarca», J. SABORIT i E. CASANOVA (coord.), *L'empremta occitana en la història dels valencians a través dels cognoms*. València: Editorial Denes SL (31/01/2023): 247-281.

↗ <https://drive.google.com/file/d/18tNRJvBALNeYcDQ6BelzhJ8KJvu5FqtH/view>

TORRENT, Joaquim, «El congost de Ventamillo, consideracions etimològiques», *Llengua Nacional* 126. Barcelona (03/2024): 32-33.

ZABALZA SEGUIN, Ana, «Nombrando América. Una aproximación a la antroponimia y toponimia europea en el Nuevo Mundo». *Onomástica desde América Latina*, vol. 4. Universidade Estadual do Oeste do Paraná (Brasil): (26/09/2023): 1-20.

↗ <https://e-revista.unioeste.br/index.php/onomastica/article/view/31969>

Revistes

Onomástica. Anuari de la Societat d'Onomástica 9 (2023), 234 p. Sumari:

Joan TORT, «Sobre el sentit actual d'una revista d'onomàstica»: 7-12.

Gabriel ALOMAR GARAU, «Tipologia dels noms dels carrers de Palma (Mallorca): una proposta de caracterització cartogràfica»: 13-45.

Jaume FUSTER PÉREZ i Francesc Xavier LLORCA IBI, «Motivacions semàntiques i context cultural en la toponímia de la Serra Gelada (Marina Baixa)»: 47-81.

Clara GOSP SENDRA, «Onomàstica d'origen català a la comarca del Baix Segura»: 83-110.

Peter JORDAN, «Place names as 'condensed narratives'. Some reflections from the perspective of Critical Toponomastics on Walter Sperling's book "Trees and Forest in the Geographical Names of Central Europe: The Bohemian Lands" (2008)»: 111-124.

Joan-Lluís MONJO MASCARÓ, «Una panoràmica històrica dels malnoms de Tàrbena (1685-1866)»: 125-168.

Joan Anton RABELLA, «Toponímia efímera: els noms de les cascades de glaç»: 169-197.

Anna V. TSEPKOVA, «Semiotics of Generic Titles in Sue Townsend's Adrian Mole Diary Series»: 199-225.

↗ <https://raco.cat/index.php/Onomastica/article/view/421967/516206>

Onomástica desde América Latina, Brasil: Unioeste-Universidade Estadual do Oeste do Paraná, vol. 5, núm. 1 (2024).

↗ <https://dialnet.unirioja.es/revista/28034/V/5>

Mapes

MASCARÓ PASARIUS, Josep, *Terme de Ferreries. Distribució geogràfica de la toponímia major*, escala 1:25.000, 90 x 38 cm, plegat a 19 x 27 cm. Inclou la localització del terme de Ferreries dins un mapa petit de Menorca. Edició digital de la família de l'autor, 2024.

↗ <https://mascaropasarius.cat/bibliografia/lIbres/carta-de-la-toponimia-del-terme-de-ferreries-illa-de-menorca/>

Recensions

MUSET I PONS, ASSUMPTA i MIQUEL VIVES TORT, *Els camins romeus de Montserrat (segle XI - 1850)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Ajuntament del Bruc. Col·lecció El Montserratí 10, 2024, 152 p.

El llibre es desenvolupa en tres parts. En la primera, *El secret de Montserrat*, els autors, Assumpta Muset i Miquel Vives, deixen clara la intenció del seu estudi: glossar la importància de Montserrat com a centre de pelegrinatge durant gairebé mil anys i, per tant, analitzaran detingudament què és el que els pelegrins venien a buscar, què era el que hi trobaven, com es va originar aquesta tradició i de quina manera es va desenvolupar. En la segona part, també els dos autors, ens parlaran d'*Els camins romeus fins a la muntanya de Montserrat*. La desenvolupen en els següents apartats: El camí romeu de Barcelona a Montserrat, pel Llobregat; Els camins del Penedès, el Garraf i el Camp de Tarragona; Els camins romeus del Vallès; i Els camins romeus del Bages. I, en la tercera part, Assumpta Muset tractarà d'*Els camins romeus de la muntanya de Montserrat*. Aquests camins són: el camí reial de Collbató a Montserrat (camí de la Costa), el camí reial de la Guàrdia de Montserrat (camí de la Roca Foradada o de Can Maçana), el camí carreter de Can Maçana, el camí reial de Monistrol a Montserrat (camí de l'Àngel) i el camí de Marganell (camí de les Matonaires).

Aquest llibre ens proporciona l'oportunitat de viatjar per un passat remot de la nostra història, quan Montserrat era un centre de pelegrinatge important i els romeus s'hi desplaçaven ja fos des de terres llunyanes o des de l'entorn més immediat. I l'interès onomàstic rau en la descripció que els autors fan d'aquests camins, el seu re-

Novetats bibliogràfiques

corregut i la menció dels nombrosos topònims que es van desplegant conforme es va fent camí vers el Santuari.

També són d'interès els llistats d'alguns dels viatgers il·lustres que van visitar la Mare de Déu de Montserrat. Muset ha elaborat unes graelles on es mostra la tipologia d'alguns dels romeus que trespasaven per les diferents sendes (n'especifica el camí seguit, l'any, el càrrec, l'origen i la destinació). De la mateixa manera, il·lustra l'existència d'una nodrida xarxa d'hostals que, des de l'edat mitjana, es va anar creant al llarg dels camins romeus, principalment als contraforts montserratins, per donar estada als devots i també intrèpids viatgers.

VIDAL MARCOS, JOSEP MARIA, *La baronia de Flix: 1153-1400. El capbreu de 1400*. Editat per La Cana, Associació de Defensa del Patrimoni Arqueològic i Històric de Flix, Col·lecció Lo Pedrís 8, 2023, 169 p.

El llibre es presenta amb una *Introducció* de Jaume Masip, president de l'Associació Cultural la Cana, un *Pròleg* de Daniel Piñol, professor de la Universitat de Barcelona, i la *Introducció* de l'autor, Josep Maria Vidal. Després d'aquests preàmbuls, s'exposa breument el context històric medieval a Catalunya i molt àmpliament la història de la baronia de Flix, que comprenia els termes del Castell de Flix, la Palma i el Mas de Flix, mentre va dependre de diferents senyors feudals entre l'agost de 1153 i el desembre de 1400, any que va ser comprada pel Consell de Cent de Barcelona. Posteriorment a la compra, es va escriure aquest capbreu (potser el gener de 1401) que es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Consellers XII-1) i du per títol «Capbreu de les rendes e drets que la ciutat de Barchilona reb en los feus, castell e lochs de Flix e de la Palma e Mas de

Flix». Escrit en català, conté les confessions dels veïns cristians de Flix, la Palma i Mas de Flix, i dels sarraïns de Flix. L'interès onomàstic més destacat es troba en la transcripció del capbreu de l'any 1400 (de la pàgina 75 a la 119), les relacions dels declarants (més de 140 entre cristians, sarraïns i un jueu) i la rica toponímia (al voltant de 180 noms) entre els tres nuclis de la baronia.

És prou conegut el valor que tenen els capbreus per a la història, l'economia, la dependència senyorial i l'onomàstica (toponímia i antroponímia) d'un territori. En el cas d'aquest capbreu correspon a les primeres declaracions dels veïns de la baronia de Flix després de passar a la dependència de Barcelona. Completa el llibre la transcripció de dotze documents i les referències a cinc més que ens remeten a una anterior publicació. Documents que van de la *Carta de seguretat als sarraïns de la Ribera d'Ebre (1153-1159)* a partir d'una còpia de l'any 1276, fins al document més tardà que és el de la venda de la baronia de Flix per part de Francesc de Sant Climent als consellers i síndics de Barcelona el desembre de 1400.

***Mapa toponímic de Torre de Arcas / Torredarques (Matarranya)*, escala 1:20.000, número 9 de la col·lecció *Toponímia aragonesa*, Comissió Assessora de Toponímia d'Aragó, 2023.**

Mapa elaborat per voluntaris de l'Associació Cultural Montnegrell (que porta el nom del cim més alt del terme de Torredarques), amb la col·laboració d'informants veïns del poble i de Chesús Casaos, bon coneixedor del municipi i de la seva toponímia i cartografia. El mapa conté 240 topònims dels 640 georeferenciats del terme de Torredarques que es

van recollir. Els noms apareixen en la seva forma tradicional i normativa (Assut del Toll de l'Hospital, Barranc dels Noguers, Rambla d'Escorça, Assegador del Prat d'Aragó, Cova de les Orinetes, Font de la Fesola, Mas de l'Hostal, los Llavadors, Nòria del Tort, la Saulonera, los Ordiasos, Plana del Joseret, lo Tormo Gros, Ullal de la Caldera, lo Tossalet de la Creveta...). Formen part d'un mapa del terme de 1,80 x 1,30 m que els torredarquins van poder veure el dia que es va fer la presentació. També conté un mapa urbà amb els noms populars (carrer de les Roques, carrer Major, Font Peresosa, Detrás lo Mur, la Plaça, lo Solanet...). Editat per la Direcció General de Política Lingüística del Govern d'Aragó i la Comissió Assessora de Toponímia d'Aragó (CaTA) i el suport de l'Ajuntament de Torredarques, la Comarca del Matarranya i l'Associació Cultural del Matarranya (ASCUMA).

El mapa de Torredarques forma part de la col·lecció *Toponímia Aragonesa*, que es pot consultar en línia, com els altres mapes editats anteriorment per la Comissió Assessora de Toponímia d'Aragó:

Cretas / Queretes (Matarranya), núm. 1, escala 1:30.000, 2020.

Mequinenza / Mequinsa (Baix Cinca), núm. 2, escala 1: 50.000, 2022.

Vall del Tormo / La Vall del Tormo (Matarranya). núm. 3, escala 1:15.000, 2021

Nonaspe / Nonasp (Baix Aragó-Casp), núm. 4, escala 1:32.000, 2021,

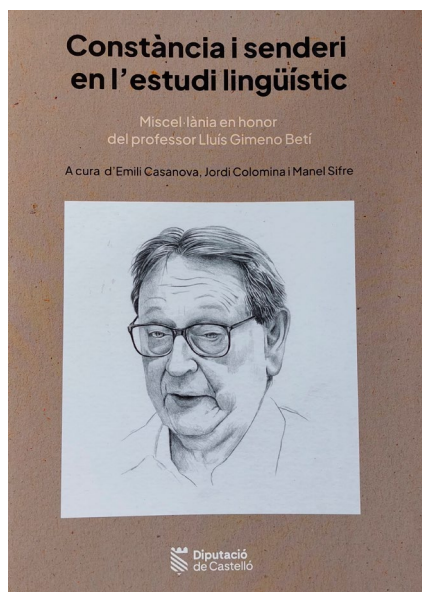
Yésero (Alto Gállego), núm. 5, escala 1:15.000, 2022.

Parque Nacional de Ordesa y Monte Perdido (Sobrarbe), núms. 6a, 6b i 6c, escala 1:20.000, 2022 i 2023

Maella (Baix Aragó-Casp), núm. 8, escala 1:40.000, 2022.

Longás / Longars (Comarca de Cinco Villas), núm. 10, 1:25.000, 2023.

Ressenyes

EMILI CASANOVA, JORDI COLOMINA i MARCEL SIFRE (cur.), *Constància i senderi en l'estudi lingüístic. Miscel·lània en honor del professor Lluís Gimeno Betí. Diputació de Castelló, 2023, 484 p. (1)*

S'ha publicat, amb la cura i l'estima proverbials dels professors Casanova, Colomina i Sifre, el volum corresponent a la jornada d'homenatge que se li va retre a Castelló al professor Gimeno Betí quan va arribar a la senyada edat dels setanta-cinc anys. Són vint-i-cinc treballs amb diversa temàtica però on predominen els relacionats amb la dialectologia i la lexicologia, precedits per una introducció dels curadors on es ressenyen les dèries i ocupacions de més anomenada que el professor Gimeno ha tingut. I, tot seguit, una completa bibliografia de l'homenatge. I malament aniríem si, entre les nombroses contribucions que els col·legues i amics de Lluís Gimeno Betí, no n'aparegueren unes quantes de relacionades amb l'Onomàstica posat que en el llistat extensíssim de les publicacions del filòleg

castellonenc hi ha un grup considerable i ufanós on la toponímia apareix com una de les seues ocupacions i preocupacions més consuetudinàries. Intentarem fer una petita ressenya d'aquelles de molla onomàstica. I ho farem pausadament per a no engarrofar a cap amable lector, és a dir, en aquest número de *Noms* ressenyem dos contribucions, les de Jesús Bernat sobre *Materials per a l'estudi del Serrallo* i la d'Àngela Buj sobre *Transhumància: noms, cognoms i rabe-res* i en deixarem per al proper número de la revista dos més.

Materials per a l'estudi del Serrallo. Jesús Bernat (pp.105-134)

De entre la llarga llista de topònims que ocupen a Jesús Bernat en allò que anomenariem el paisatge litoral castellonenc, toca ara l'estudi del Serrallo del Grau. I ho ha mamprès d'una manera canònica, fórmula no gaire habitual en la recerca toponímica. I quan diem canònica volem dir que xafar i mirar *el Serrallo* i tots els *serrallos* possibles és obligatori (Castelló, Borriana, Sant Jaume d'Enveja) i constatant que els canvis produïts en la costa en el darrer segle, fan que el topònim actual parle d'un referent ben diferent de quan va nàixer, que cal visitar els arxius (de l'Autoritat Portuària, Històric de l'Ajuntament, Actes de l'Ajuntament...) que alguna cosa diuen del topònim, que l'hermeroteca, ara ja digitalitzada, s'ha de consultar (*Heraldo, Las Provincias, El Católico*, etc.), que la cartografia, mitjançant els visors del IGN, del Cartogràfic Valencià o del Cartogràfic de Catalunya, el Nomenclator Geogràfic de Aragón, Galícia Nomeada o IDE Andalusia s'ha de estudiar obligatòri-

ament, que la bibliografia 'potser per la joventut' del topònim ha estat difícil, que cal fer consultes a la gent estudiosa de la toponímia en el ram que ara ocupa (Cosme Aguiló —Tabarca—, Manuel Monsonís —Borriana—, Ventura Castellvell —Manlleu i Cornellà—, Maite Garrido —Andalusia—, Àngel Sancho —Sant Jaume d'Enveja—, Emilio Nieto —Etimologia—, Gonzalo Navaza —Galícia—), que trobar en els diccionaris una definició que s'adiga a les realitats observables és un desig, tanmateix cal estudiar totes les possibilitats que ofereixen fins i tot les menys aconsellables. Per això, de totes les múltiples accepcions trobades, faríem dos garbes semàntiques: «palau» i «tancament».

De *serrallos* per l'Estat espanyol n'ha trobat a Andalusia, Aragó, Castella i Lleó, Castella - la Manxa, Ceuta i Galícia. I, pel domini català, a Manlleu, Cornellà de Llobregat, Tarragona, Sant Jaume d'Enveja, Castelló de la Plana, Borriana (3), València, Illa de Tabarca i Ibi. Quin és el significat de cadascun? Amb l'ajuda de totes les ferramentes enumerades prova de trobar-lo tot separant els catalans dels de la resta de l'estat.

El Serrallo de Ceuta pot ser l'origen de molts o la raó de més pes si es considera la possibilitat del 'topònim transportat', tot rememorant la batalla del Serrallo (1859) 'palau, fortalesa' i el general basc que va esdevenir comte i «heroi nacional». A Galícia vuit exemples, tots ells amb un significat semblant a les nostres 'serrades i tancats'. Els del centre de la Península no tenen un significat clar i tant podria ser una serrada, com un topònim transportat o un possible fitotopònim. Dels nou que apareixen

a Andalusia, quatre són urbans i fan pensar en el 'palau' de Ceuta, mentre la resta s'arrima més a les serrades, encara que no es pot desestimar cap altra de les possibilitats.

I els nostres *serrallos*? Estranys a la nostra llengua i sense oblidar la possibilitat del topònim transportat, la geomorfologia dels llocs on es troba el topònim, zones marjalenes amb restingues i serrades, obri el ventall de possibilitats. Primer analitza els que no poden encabir-se en aquesta tipologia de serradal, com el d'Ibi, allunyat de la costa, una partida que mostra un mas de Tetuan prop i que ben bé mostraria topònims transportats. A Manlleu, un barri, un carrer i un mas. Un altre transport tarragoní o africà. A Cornellà l'*Areny* (1858), paisatge riberenc, esdevé *Serrallo* i la seua joventut mena cap al transport. El de València pot ajuntar una altra i nova significació metafòrica: 'sitio donde se cometen graves desórdenes obscenos'. I el *serrallo-1* de Borriana? Ben avant que es refereix a una casa de licors davall del pont del camí d'Almassora. El de l'illa de Tabarca 'és una raconada del costat del Port, un lloc arrecerat i pensam si pot ésser un italianisme a partir de *serràglio*, diu Aguiló. Seria un petit supervivent de la llengua dels colonitzadors dels XVIII? El *Serrallo* més conegut, el de Tarragona: un barri nou de pescadors, amb una reial ordre que autoritza la seua construcció, signada pel general Echagüe, honoríficament comte del Serrallo, que el bateja com El Serrallo, aquell palau abandonat de Ceuta per ell conquerit i on va ser ferit. I en arribar a Sant Jaume d'Enveja, informat, estudiat i visitat el topònim i el seu referent, totes les possibilitats s'obren: transportat? Barri mariner semblant a Tarragona? Metaforització de pany de barraques 'mar-

ginals'? Serrall castellanitzat? Un ba-teig italià? Racer com a Tabarca? A Borriana un altre en trobem d'ubicació costanera i que caldria relacionar amb 'serradal' si fora anterior al XIX. I un tercer al sud del port de Borriana relacionable amb les partides del Serredal i la Serratella i el paisatge marjalenc de Nules que encara manté la restinga litoral. El *Serrallo* de Castelló de la Plana, motiu inicial de la recerca, manté paral·lelismes amb el de Borriana, paisatge pretèrit de marjals i serradals, encara que avui és un immens polígon industrial. Apareix el topònim a les Actes Capitulars a 1915 '*playa del Serrallo*' on hi ha casetes de bany. En la paperassa de les obres del port (1906-1914) i en un plànol general apareix la mateixa platja. I en l'exemple del port de 1935, la platja és desplaçada i queda el *camino del Serrallo*. A la Planimetria de 1910 no hi ha *serrallo* i sí *camino del Serradal*. A la Planimetria de 1940 ja apareixen El Serrallo, Barrio del Serrallo, Playa del Serrallo repetits fins a l'actualitat. En l'hemeroteca, i des de 1900, la partida i la platja del Serrallo, on s'allotgen bous i barques i que fa de barra de salvaguarda de la marjal, són constants. I en la literatura costumista el *Serrallo* i la seua *platja* són habituals. Tot resumint: ja era conegut a les darreries del XIX, que la platja era un espai de varada de barques (com a Sant Jaume d'Enveja), el camí coincideix amb el Serradal (com a Borriana) i fa pensar en la família de serrada, serredal, serratella i de tots aquells units a marjal. I que prop et hi ha un altre topònim transportat *platja del Gurugú*.

Traure'n conclusions seria innocent, ja ho havia avisat amb el títol. Com diu 'l'única certesa ha estat la creació de dubtes' i 'la consciència de tractar-se d'un treball inacabat'. Nos-

altres afegim: s'ha fet molta recerca, s'han aportat moltíssims materials de tota mena, entre els quals els cartogràfics i fotogràfics són completíssims, s'han fet moltes reflexions per intentar comprendre el topònim i l'afirmació que encara és opac no ens sembla justa: molta llum no mai serà foscor.

La transhumància: de noms, cognoms i raberes. Àngela Buj (135-158)

Buscant els millors prats per a pasturar, dos vegades a l'any, raberes d'ovelles, de bous i vaques braves i amansides, naveguen pels assega-dors dels Ports. De les terres de la serra de Gúdar o del Maestrat de Terol baixen, i tornen a pujar al Baix Ebre, al Montsià i al Baix Maestrat sempre passant pels Ports. I el fenomen és vell, molt antic. Cap amunt i cap avall pastors i pastores han dut el seu bestiar i les seues vides. I el constant moviment ha produït també resultats lingüístics.

«En el cas de la ramaderia primer era un viatge d'anada i tornada però finalment acaba sent un viatge sense tornada». Baixaven les raberes a pasturar i avui a les comarques de vora mar campen una sèrie seleccionada de llinatges aragonesos: (Alegre, Altaba, Balfagón, Buj, Daudén, Fandos, Julve, Mallén, Millán, Royo, Tena, Villaroya i Zaera). De tots el més repetit és Royo, seguit d'Alegre i de Tena.

A més de cognoms, hi ha aragonesismes compartits com *Lligallo*, assegador, d'ús general al Baix Ebre i al Montsià. Ha passat a formar part de diversos topònims majors: *Lligallo del Gànguill*, *Lligallo del Roig* a Camarles, i en la toponímia local, de les comarques del Baix Ebre i Montsià és el genèric per excel·lència, més de

setanta, i on, a més d'odònims, també nomena barris a Amposta (*barri del Lligallo*), carrer a la Galera, baranquet a Miravet o un clàssic *camí del Lligallo* a la Ràpita. I qui diu *Lligallo* diu *mallada* 'assester, lloc de repòs de raberes i pastors' que al terme d'Alcanar ha donat nom a una partida *les Mallades*.

Les vores de l'Ebre, abans i després de passar per la ciutat de Saragossa, s'omplin de *galatxos*. En zones planes de la vall, s'obrin i tanquen els meandres i apareixen els *galatxos* (passa a Juslibol, El Burgo, Fuentes, Quinto, Pina, etc.). I quan arriba el riu, més avall de Tortosa, a zones intermèdies (a Riba-roja i a Vinebre) o de la desembocadura, reapareix: al nord *galatxo de Sorrapa*, *puntera del Galatxo* i al sud *lo Galatxo*, *lo galatxo Gran*, *la punta del Galatxo*.

Un tercer aragonesisme comparat és *galera* 'orilla pedregosa de un riu', amb la seua variant *glera* 'terreno inculto en las proximidades de un río frecuentemente inundado por las avenidas' que coincideix perfectament amb allò que ha estat el poble i el barranc de la Galera. I una altra conlloga passa amb *monte*, que a més d'incloure's en 'anar-se'n al monte' quan algú amenaça de fugir davant un fet preocupant, també ha entrat a la toponímia *camí dels Montes* on els montes són com a part de l'Aragó 'terrenys de secà per oposició al regadiu o terra erma' o com diuen als Ports: 'O estàs a casa o al monte (llaurat o erm, hort o rota)'.

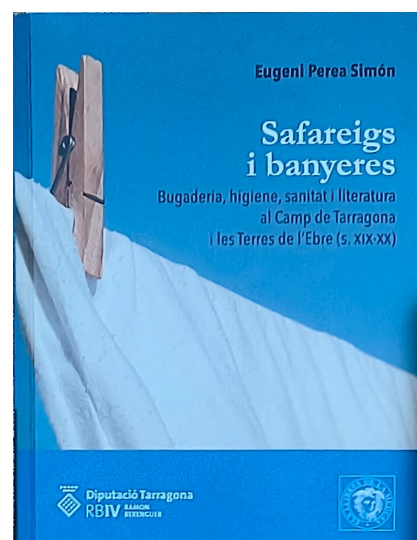
A més, també trobem el cas d'un patronímic que, ben apressa, esdevindrà topònim: la feminització d'un cognom (Millán) d'un pastor de Fortanet per a crear un renom/malnom (Millana > Miliana) per a la seua viuda. Així el vell mas de la Seniola (1768) al terme d'Uldecona passarà ja a la Miliana (1786) en un testa-

ment, que, engrandit, a 1910 tenia 184 habitants entre trenta-sis famílies, després vindrà el despoblament i ara és un llogaret rehabilitat de segona residència.

Finalment, i en el lèxic? Un llistat llarg de tot aquell lèxic comú a la zona que estudiem mostra ben clarament l'intercanvi entre l'aragonès i el català. I l'autora fa un buidatge amplíssim de treballs sobre el tortosí de tots aquells aragonesismes i paral·lelismes per a mostrar el 'flux continuat' entre l'aragonès i el català a les comarques estudiades. Aquest llistat apareix dividit en camps semàntics: el camp i els cultius, els animals, l'ésser humà i la casa. I l'estudi de les coincidències de tota mena es completa amb les fonètiques i morfològiques o les lèxiques d'altres comarques pròximes com l'Alt i el Baix Maestrat i els Ports.

S'ha de valorar com cal, conclou l'autora, la presència dels aragonesismes en el català occidental i en altres zones i la «vindicació com una aportació lingüística més dins de la llengua». És una qüestió de *justícia lingüística* (si n'hi ha) perquè «poques vegades quan es parla de les aportacions lingüístiques que ha rebut el català per a la seua formació s'esmenta l'aragonès. Pràcticament és nul·la la seua presència en la història de la llengua, fet que perjudica les dos llengües i, per tant, els parlants. A l'aragonès perquè se'l segueix ignorant i al català dels catalans que compartim aragonès perquè sovint, sense cap reflexió, es titlla de castellanismes formes que no ho són i s'arraconen variants genuïnes». Clar i ras.

FERRAN GUARDIOLA

PEREA SIMON, EUGENI, *Safareigs i banyeres. Bugaderia, higiene, sanitat i literatura al Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre (s. XIX-XX)*. Col·lecció Guies Temàtiques de la Medusa / Història, núm. 9. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2022, 371 p.

El número 16 de la revista *Noms de la Societat d'Onomàstica* (2021) publicava l'article «Onomàstica a l'entorn de safareigs, banys, sabons o lleixius» del consoci Eugeni Perea, com un tast de la monografia que ressenyem avui, distribuïda per la Diputació de Tarragona aquest passat Sant Jordi. La producció d'aquest doctor en Història Moderna, professor de la UNED i arxiver, ara retirat, no deixa de sorprendre per la diversitat temàtica dels seus llibres i articles: l'estudi del paisatge a través de la literatura i el món de les arts, la prosa dietarista, la història moderna de l'Arxidiòcesi de Tarragona o la concreció territorial de les polítiques de la Mancomunitat de Catalunya al món local. Així com, l'estudi de l'onomàstica amb els reculls del seu Riudoms natal (1979, ordenat encara en genèrics; i 2006, volum ampliat amb nova documentació), la Morera del Montsant (1984) i Mont-ral (1994), a més d'una llar-

ga llista d'articles publicats en revistes especialitzades. Les Publicacions de l'Abadia de Montserrat té editada una monografia de la seva trajectòria i una cronologia bibliogràfica a la col·lecció Biblioteca Abat Oliba, número 316.

El nou llibre s'estructura en tretze capítols: la introducció posa de relleu com la higiene i la salubritat pública han estat un element d'avenç social, lligat als usos de l'aigua, un vector que per la seva escassetat i dificultats en la gestió esdevé crític a la Mediterrània en timesteps. A continuació, Perea fa una anàlisi del desenvolupament dels safareigs i rentadors a les deu comarques del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre. L'higienisme s'imposà en molts camps al segle XIX, algun de tan decisiu com la construcció de rentadors i safareigs que, definitivament, serà fomentada per l'administració provincial de Tarragona, a través de circulars publicades al Butlletí Oficial, com l'emesa per Sanitat l'agost de 1862, on s'impulsava l'edificació de rentadors públics d'aigua corrent, de forma privada o, si no era possible per aquesta via, el municipi n'hauria d'assumir l'execució de forma prioritària. També es repassen els elements constructius, les aigües d'alimentació i sobrants i les tipologies de rentadors (domèstics, de roba d'infecciosos i difunts, militars, etc.). En definitiva, el treball inventaria 193 referències de rentadors o safareigs (184 municipis i 9 agregats), dels quals només se'n troba constància del 89,63% dels casos. Només el 64,76% eren establiments de propietat municipal, i sols el 36,26% es trobaven dins la població. Aquesta anàlisi per comarques permet conèixer la propietat, la qualificació empresarial i els arrendaments, els preus del servei o els cicles de la bugada.

Tot seguit, dos capítols tracten sobre els productes de neteja. El sabó de morca que va passar a ser industrial, amb un interessant detall dels tipus de sabó, els fabricants i distribuïdors o les empreses de l'aiguarent aliades amb les del sabó al territori analitzat. I l'altre producte és el lleixiu, on s'examinen les fórmules, les fàbriques i la producció industrial que existia o els consumidors principals relacionats amb l'administració, com centres assistencials i quarters militars, o altra indústria.

El darrer tractament del sector que fa Eugeni Perea és sobre les accions i pràctiques d'higiene personal entorn els banys públics i el rentat de roba interior, amb referències als romans, àrabs o els temps medievals. I els balnearis i les termes amb una funció higiènica, però també mèdica, lligada al plaer i a l'oci com la dels reconeguts balnearis de Cardó (Rasquera) o de Vallfogona de Riucorb.

Així mateix, es dedica un apartat a aprofundir en l'onomàstica relacionada amb elements higiènics i de safareig, que fan referència a quatre elements essencials del rentatge i de la higiene com són l'aigua, el sabó, el lleixiu i els rentadors, els quals poden derivar en un topònim, sobrenom o malnom de persona o de casa, alguns fins i tot són anteriors a l'època de l'higienisme. Els noms genèrics que s'apleguen són: sabó (*el carrer del Sabó*, a Torredembarra), lleixiu (*l'home de la lejía*, a Alió i Vilaverd), safareig o rentador o altres denominacions (a les Voltes —Riu-decols—, el primer terme usat és *el rec*, després *el safareig* i finalment *el rentador*), bassa (*el Joan de les Basses*, s'encarregava dels rentadors, a la Pobla de Carivenys), font (*la font de Rentar*, a Vilalba dels Arcs), llavador (ben viu al País Valencià, però un pretèrit a la zona d'estudi), rentador,

safareig, rentador dels malalts, estenedors i banys.

La resta de capítols de *Safareigs i banyeres* ofereixen una lectura derivada de l'anàlisi del treball de recopiació. De manera que s'analitzen les aplicacions mèdiques, veterinàries i fitosanitàries del sabó i el lleixiu recomanades en la desinfecció del sòl, la roba dels malalts, les plagues agrícoles i ramaderes o la prevenció de la salut de malalties com el còlera, la grip o la diftèria entre d'altres. Una altra panoràmica ens la dona el capítol sobre ordinacions, reglaments i ordenances del sector, derivat de la preocupació pel control i la potabilitat de les aigües per a l'ús de boca. Un altre capítol curiós és el de la higiene i la salubritat en els temaris d'oposicions al cos de funcionaris de l'Administració pública, on s'entreveu la importància que cada vegada adquireixen l'aplicació de mesures sanitàries. També es fa un repàs de les creences i de les supersticions, i dels jocs i passatemps a l'entorn dels safareigs.

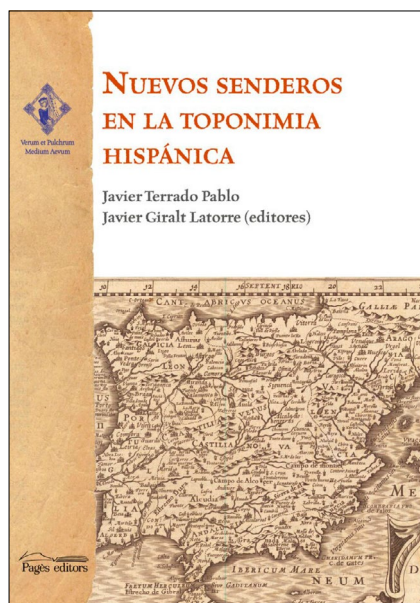
Una menció especial mereix el capítol de literatura al·lusiva a safareigs i banyeres. L'autor fa una extensa recensió d'obres amb referències al sector. En tant que arts i literatura són un mirall de la realitat social, l'apartat ofereix al lector una perspectiva de la història de la vida quotidiana poc coneguda com el de rentar-se per quarts i quinzenes o de cap a peus, passar bugada, fer safareig, productes i estris d'higiene i de bugaderia als quals estem poc aventsats o jocs, cançons i metàfores entre altres aspectes, que l'autor entrelleça per aprofundir en la importància històrica, etnològica i arquitectònica que aquestes elements van tenir al llarg de l'època contemporània.

Finalment, el darrer capítol del llibre és un glossari molt útil sobre la

terminologia lèxica del sector, que la manca d'utilitat dels safareigs i la superació tècnica fan necessari com una eina de preservació del patrimoni lingüístic català.

La temàtica del llibre i el cosmos que Eugeni Perea teixeix a l'entorn de l'aigua i de la higiene i la sanitat no deixen de sorprendre per la seva originalitat, a mesura que es van desgranant les matèries exposades en el diferents capítols sobre uns elements que no han cridat l'atenció dels investigadors i estudiosos. L'onomàstica té una importància definitiva en l'estructura d'aquesta monografia, perquè el cos del treball es destil·la a partir de l'inventari minuciós d'un recopilador de noms, identificant els rentadors existents i pretèrits, el noms que han donat peu a llocs o a persones, o la precisió del vocabulari. En fi, tot un entramat d'interrelacions que fan pensar en un estudi onomàstic, on tot té un ordre i una causa, fins on és possible de documentar. I, en darrer lloc, esmentar les aportacions d'aquest llibre que contribueixen, per una banda, a salvar i posar en valor aquest patrimoni singular a través de la llengua. I, per una altra banda, a posar de relleu el seu paper en la millora de la qualitat de vida, i com a espais de socialització de generacions de dones per una feina necessària i mai prou reconeguda.

JORDI CÀCERES

TERRADO PABLO, J. I JAVIER GIRALTE LATORRE (ed.), *Nuevos senderos en la toponimia hispánica*. Lleida, Pagès editors, 2023, col. *Verum et Pulchrum Medium Aevum*, 25. 386 p.

El llibre revisa la investigació toponomàstica de tot el territori espanyol i portugués. Un propòsit que naix del projecte coordinat *Toponomasticon Hispaniae* (<https://toponhisp.org/>), durant el període 2021-2025, el qual està compost per sis subprojectes, radicats en diferents universitats espanyoles, que reuneixen més de seixanta integrants: Toponímia de Galícia e Portugal, Toponímia asturiano-leonesa, Toponímia de Aragón, Cantàbria i La Rioja, Toponímia del País Vasco y Navarra, Toponímia de l'arc mediterrani i Toponímia de las zonas central, sur e insular atlàntica.

Els seus objectius són l'estudi i la divulgació d'un corpus seleccionat de noms de lloc de tot el territori espanyol i portugués i, al mateix temps, l'establiment de bases metodològiques fermes per a l'anàlisi de la toponímia.

Ana Boullón aborda, com a investigadora principal del projecte coor-

dinat, el plantejament, els objectius i els recursos bibliogràfics del *Toponomasticon Hispaniae*, amb especial atenció a Galícia i Portugal. Especialment interessant és l'apartat on s'explica amb detall el contingut que han de reunir les fitxes dels topònims. Es redacta una fitxa de cada nom de lloc amb informació geogràfica, etnogràfica, històrica, cartogràfica i lingüística; aquesta última inclou l'etimologia, forma fònica, motivació, atestacions documentals, classificació semàntica, cognats, gentilicis i pseudogentilicis. Amb l'etiqueta de classificació semàntica es pretén plasmar quina de les principals motivacions (l'onomàstica, la naturalesa: oronímia, hidronímia, fitonímia i zoonímia, i l'hàbitat humà) han donat lloc al topònim. Cada topònim està relacionat amb un ètim, construït en fitxa a part, per a poder tindre la perspectiva dels topònims descendents de cada ètim. I tot això es mostra en la pàgina web del projecte, en accés obert, que possibilita la consulta a través de diversos enllaços hipertextuals.

Toribio Fuente i altres coautors s'ocupen de l'estat actual i desenvolupament futur de la toponímia asturiano-leonesa. Es reuneix dins d'un mateix capítol la toponímia lleonesa, la nord-occidental zamorana i la de les terres de Miranda a Portugal, la de Salamanca, juntament amb la major part d'Astúries. En aquesta darra comunitat es palesen obstacles a la normalització i dignificació de la toponímia genuïna accentuats per la falta d'oficialitat de la llengua asturiana. A la província de Lleó manca una obra de conjunt. En la zona més occidental, la més al sud, i al nord de Zamora, es troben trets de tipus galaic que s'entrellacen amb uns altres de tipus asturleonés. Zamora i, en menor mesura, Salamanca s'han beneficiat toponímicament de l'auge dels

estudis sobre el lleonés provocats pel descobriment del mirandés, prolongació en terra portuguesa del complex asturleonés.

Javier Giralt elabora un balanç dels estudis sobre la toponímia d'Aragó, Cantàbria i La Rioja, així com una valoració de les seues perspectives de futur. Destaca la poca abundància de treballs en els tres territoris. A Cantàbria la toponímia de la zona occidental fronterera amb Astúries reflecteix trets lingüístics de l'asturià oriental. A La Rioja destaca una anàlisi de la toponímia des d'una perspectiva geobotànica per a la distinció de paisatges vegetals i un estudi que tracta sobre l'origen basc d'alguns topònims. Pel que fa a Aragó, Giralt manifesta la necessitat de normativitzar i normalitzar l'ús correcte escrit dels topònims aragonesos, especialment d'aquells que tenen formes lingüísticament aragoneses o catalanes i que han experimentat una greu alteració per castellanització.

Patxi Salaberri realitza un estat de la qüestió dels treballs sobre toponomàstica basca i navarresa, i concreta, al mateix temps, les tasques que resten per realitzar. És remarcable l'impuls que han donat els ajuntaments, sobretot, en l'estudi de l'oiconímia i l'odonímia. Crec que són importants alguns dubtes que planteja, com ara la fixació de formes estàndard quan hi ha mostres de l'evolució d'un topònim al llarg dels segles. Llavors es pregunta fins a quan s'ha de retrocedir o si s'ha de mantenir la forma actual. Enumera els treballs de toponímia menor i llocs web, com el de la Reial Acadèmia Basca. Conclou que l'estudi de l'onomàstica basca ha experimentat un gran desenvolupament des de finals del segle xx fins ara i denuncia l'escassa presència en els currículums universitaris.

Emili Casanova ofereix un estat de la qüestió i una proposta de tasques per al futur entorn de la toponímia del País Valencià, les Illes Balears, Múrcia, Conca i Albacete. Del País Valencià, n'exposa els treballs impulsats per: l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, entre els quals destaca el *Nomenclàtor geogràfic valencià*, i per algunes universitats, i n'indica, també, les mancances. La gran tasca realitzada a les illes Balears, amb projectes com el *Nomenclàtor Geogràfic de les Illes Balears*, permet ser qualificada com la zona amb més materials actuals i històrics per a emprendre treballs com l'*Onomasticon Hispaniae*. De Múrcia es destaca el diccionari *La toponímia de la provincia de Murcia*, considerat modèlic. Castella-la Manxa és una zona poc estudiada toponímicament. El centre d'Espanya requereix, de manera cada vegada més apressant, una recopilació i un estudi a fons que permeten preservar molts dels noms de lloc.

En la segona part de l'article presenta un decàleg amb les propostes de futur. Captar joves estudiosos; crear un corpus o inventari històric d'onomàstica; compondre una bibliografia; posar els coneixements de cada territori al servei de la resta; recollir la pronunciació; estudiar les monografies toponímiques inèdites de Joan Coromines; aprofitar els estudis onomàstics per a acréixer el corpus lexicogràfic de qualsevol llengua; compondre dos corpus paral·lels al *ToponHisp* que l'enriquiran i se'n beneficiaran: un corpus de cognoms de qualsevol origen i un corpus de sobrenoms valencians; completar la informació, dir l'origen pròxim d'un topònim provinent d'un antropònim i també l'origen remot, especialment en els llinatges procedents de fora; i acaba dient que amb els estudis onomàs-

tics es podran fer estudis més profunds d'interpretació del territori a través de la toponímia.

Joan Anton Rabella complementa l'article del Dr. Casanova amb una presentació de l'estudi i la investigació de la toponímia a Catalunya. Repassa les contribucions que s'han fet des de l'Administració, la universitat i l'IEC, associacions i entitats relacionades com la Societat d'Onomàstica, algunes empreses i els particulars. Revisa les tasques de normalització i oficialització, de recerca i inventari, de formació i divulgació, les tasques pendents i perspectives de futur. Les millores que proposa per a la toponímia de Catalunya són: oficialitzar a escala 1:5.000; impulsar monografies als municipis que no en tenen, ensenyar i investigar en toponímia a les universitats; el coneixement i la col·laboració interdisciplinària; implicar els ajuntaments en la preservació i l'ús adequat, controlar la neotoponímia, potenciar treballs de caràcter específic; atendre a la pronúncia i avançar en la divulgació.

Finalment, Emilio Nieto planteja el balanç i les perspectives de progrés de la toponomàstica en les zones central i sud de la península Ibèrica i de l'àrea insular atlàntica. Aquest subprojecte reuneix diversos territoris on l'espanyol és des de fa segles llengua única. L'estat dels estudis toponímics ha variat molt poc en els darrers deu anys i hi manquen treballs, sobretot, de toponímia menor. Nieto proposa tres nous mètodes d'estudi que han de complementar els actuals. El primer és buscar ètims abans de tenir els topònims, un altre principi metodològic seria buscar sinònims d'imatges ben establertes i després comprovar si apareixen i, finalment, la utilització de totes les dades en tot el conjunt hispànic i àd-

huc fora d'aquest àmbit. Il·lustra cada nova aproximació metodològica amb exemples pràctics.

Un grup de treballs d'extensió menor analitzen topònims concrets de cada zona d'estudi esmentada: els topònims anomenats únics a Galícia; els topònims Haro i Alfaro de La Rioja, Matienzo de Cantàbria, Tarazona d'Aragó, Riosalido de Castella-la Manxa o el contacte bascoromànic en els límits de Castella-Lleó i el País Basc. Altres tracten temes diversos: els nomenclàtors geogràfics, la toponímia marinera, la influència de la tonyina en la toponímia o els topònims moderns de la Costa del Sol a Andalusia.

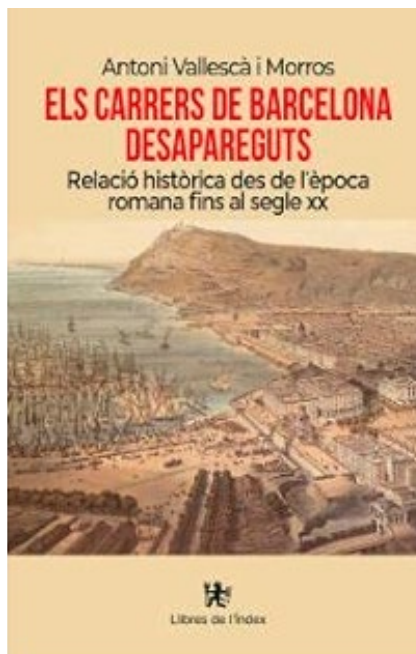
Completen el llibre quatre treballs que s'ocupen de qüestions metodològiques interessants per al bon desenvolupament del projecte *Toponomasticon Hispaniae*.

S'hi reflexiona sobre la pertinència i la rellevància de les llengües en un projecte en el qual es pretén mostrar i articular la multiplicitat lingüística d'Espanya i Portugal; es presenta un sistema de transliteració de l'àrab a caràcters llatins aplicable en el projecte; es mostren els principis i els mètodes en la recerca de la toponímia al sud hispànic i s'explica la metodologia d'estudi dels guanxismes en la toponímia actual de les illes Canàries.

Maite Mollà remarca l'ús de diversos nomenclàtors geogràfics o visors cartogràfics actuals que aporten interessants dades toponímiques.

Comptat i debatut, es tracta d'una lectura recomanable per als interessats en la toponímia, que ben segur contribuirà a obrir perspectives de més abast i que aporta eines i grans recursos accessibles per avançar en aquest camp de coneixement.

ANDREU BELTRAN ZARAGOZÀ

VALLESCÀ I MORROS, ANTONI, *Els carrers de Barcelona desapareguts. Relació històrica des de l'època romana fins al segle xx*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2022, 189 p.

Es tracta del llibre del periodista, crític d'art i pintor Antoni Vallescà i Morros (1881-1947), que va escriure en català aquest llibre, però va haver d'aparèixer en castellà, l'any 1945 amb el títol *Las calles de Barcelona desaparecidas. Relación histórica desde la época romana hasta el siglo xx*. El va editar la Llibreria Millà de Barcelona a la col·lecció *Monografías históricas*, il·lustrat amb documentació gràfica (la plaça dels Encants, la placeta dels Argenters, el baluard de les Pucetes, les torres de Canaletes, el carrer de les Tres Voltes...). Són dibuixos de Dionís Baixeres, Josep Lluís Pellicer, J. Mur i Jacques Moulinier, diorames de Josep Ro-carol, fotografies de finals del s. XIX o principis del XX, una auca amb dibuixos de les cases més notables de Barcelona, dos plànols, un de la Via Laietana amb els carrers que la seva apertura va fer desaparèixer i una altra del derruït barri de la Ribera per la

construcció de la Ciutadella, a més de gravats amb vistes generals o parcials de la ciutat de diferents anys i autors. Tot un clàssic de la memòria històrica de Barcelona centrada en els barris de la Barcelona antiga. L'any 1984, trenta-nou anys després, el va reimprimir l'Editorial Alba i la Banca Mas Sardà.

La nova edició apareix traduïda al català per Xavier Deulonder i Camins, acompanyada de tres-centes valuoses, i a voltes extenses, notes informatives i actualitzadores a peu de pàgina afegides pel mateix traductor. Atès que el llibre editat el 1945 s'atura a finals dels anys trenta del segle XX, no hi consten els canvis que hi va haver en el nomenclàtor barceloní motivats per la dictadura franquista. El llibre va introduït per uns aclariments de l'autor (pàg. 7-8), un esbós de l'evolució urbana de Barcelona (pàg. 9-18), el nomenclàtor alfabètic dels carrers desapareguts o que van canviar de nom, que és el nucli del llibre (pàg. 22-173), i tres capítols dedicats a tres àrees de la Barcelona més antiga que van patir grans modificacions en els segles XVIII al XX. La primera va sobre el barri de la Ribera, causades per la construcció de la Ciutadella entre els anys 1716 i 1725 (pàg. 175-179). La segona modificació va ser la reforma del nucli antic de la ciutat amb la construcció de la Via Laietana entre el 1908 i el 1913, feta amb la voluntat d'unir l'Eixample barceloní amb el port. Aquí el traductor del llibre ha inclòs el plànol del traçat de la Via Laietana damunt dels carrers que la seva obertura va fer desaparèixer totalment o parcial (pàg. 180-184), a més d'una relació amb els noms dels carrers afectats per aquesta remodelació del nucli antic. Aquesta transformació urbana va ser coneguda com *Reforma Interior* o *Pla Baixeras*, nom de l'autor del projecte aprovat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1881, que preveia tra-

vessar el nucli antic per tres grans vies (pàg. 184-186). La tercera modificació tanca el llibre. Són unes notes sobre la construcció del barri mariner de la Barceloneta a meitat del segle XVIII (pàg.187-189).

Després de les transformacions causades per la construcció de la Ciutadella i el barri de la Barceloneta, i abans de l'obertura de la Via Laietana ja entrat el XX, hi va haver altres reformes. Al llarg del segle XIX es van obrir nous carrers al centre històric de Barcelona, conegut com *Ciutat Vella* o *Barri Vell*. Uns van quedar tallats i van generar nous noms, i altres, juntament amb algunes places, van desaparèixer, i amb ells el seu nom. Aquest és el cas de l'obertura del carrer Jaume I el primer terç del s. XIX, que va afectar els carrers d'Arlet, Dagueria, l'Àguila, la baixada de la Llet i la placeta de les Cols, que van desaparèixer. La part conservada del carrer de les Trompetes va canviar el nom per carrer de les Trompetes de Jaume I. En el cas del carrer Ferran, dedicat al rei Ferran VII, iniciat l'any 1826, els canvis de nom es van produir per motivacions polítiques. Per aquesta raó va tenir altres noms quan es produïen canvis de govern de la ciutat: carrer Major del Duc de la Victòria o carrer Fiveller.

El llibre també fa referència a espais transitables amb nom propi, sense que es puguin considerar carrers (vies entre cases) ni places sense urbanitzar (amb o sense edificacions que les envoltessin), com l'Esplanada, o altres genèrics que identificaven espais per la seva singularitat, com el carreró de l'Hort d'en Fabà, el Jardí del General, el Joc de la Pilota o el Joc de la Rulla, Sota Muralla, Rere Palau. Es fa esment a una Via Corrible o Via Corribia, formes antigues per indicar un 'carrer de trànsit obligat'.

El llibre és ple d'informació de l'autor o del traductor i curador d'aquesta nova edició. Així, ofereix molta informació onomàstica, com és de preveure en un llibre d'aquestes característiques. La coneguda Casa dels Julians, seu del gremi dels mercers o calceters, tenien per patró sant Julià, d'aquí que els agremiats rebessin el nom de 'julians', o que la plaça de Leucata tingués diferents versions formals (Ocata, Llocata, Cucata, Eucata) amb les seves interpretacions, o el caràcter popular dels noms de molts dels carrers i places, com el torrent de Llepa-olles, i els carrers de Malcuinat, dels Petons, Trentaclus o el carrer Espolsa-sacs, que també s'havia dit de Frega-sacs.

La presència d'un edifici religiós podia ser el punt de partida de la difusió del seu nom. El convent de Santa Maria de Jonqueres va donar nom a diversos espais urbans (carrers de Jonqueres, dels Arcs de Jonqueres, plaça de Jonqueres o torrent de Jonqueres) i el monestir de Sant Pere de les Puel·les, o de les Verges, va ser la raó de noms com plaça de Sant Pere, i altres que hi conflueixen, com els carrers de Sant Pere Més Alt i Sant Pere Més Baix, noms populars que amb el pas dels segles havien substituït els anteriors: carrer Sobirà de Sant Pere i carrer Jussà de Sant Pere.

Ha estat un encert la nova edició d'aquest llibre d'onomàstica urbana barcelonina, per la traducció al català i per les encertades notes afegides per Xavier Deulonder que complementen i actualitzen la informació dels carrers, rectifiquen alguns errors en el text de Vallescà, precisen la localització o afegeixen informació sobre el nom dels carrers, tant els que tenen un origen tradicional com els dedicats a personalitats (populars, polítiques, econòmiques, religioses, antics propietaris...) o noms d'edificis singulars o d'activitats econòmiques.

VENTURA CASTELLVELL

Llibres per ressenyar

Envia les teves ressenyes de publicacions onomàstiques a:
revista@onomastica.com

Si vols que es ressenyi el teu llibre l'has d'enviar a:
Societat d'Onomàstica
Carrer del Carme, 47
08001 Barcelona

Els llibres dels quals ara donem notícia a *Novetats bibliogràfiques* poden ser ressenyats en els propers números de **Noms**.

Envia'ns les notícies onomàstiques de les activitats en què participis, i també aquelles de què tinguis coneixement, a revista@onomastica.com.

Noms la fem entre tots!

 Societat d'Onomàstica

Onomàstica i literatura

El netejaren de llot i van examinar les condicions del buc. L'estada davall aigua l'havia conservat bé. Només es trobava en mal estat la pintura reblanida per l'aigua i despres parcialment durant la recuperació i la neteja. Entre les pel·lofes de la darrera capa, aplicada a la primera guerra, apareixien fragments de les lletres del primer nom del vaixell, pintades per l'Aleix de Segarra i repintades cada any durant el repàs estival dels llaüts. Sense estar al cas, amb prou feines algú hauria sabut trobar la solució del trenca-closques i compondre, destriant els fragments blaus dels vermells i del blanc brut que els envoltava, el nom del déu Neptú amb què la vídua Salleres, després d'un Júpiter i un Mart, havia prosseguit la saga mitològica iniciada amb l'èfimer Polifem del temps de la guerra del 14. A conseqüència dels canvis comportats per la guerra i la col·lectivització de les mines, Júpiter va transformar-se en Lenin, Mart en Llibertat i sobre les lletres del Neptú cobertes amb una mà insuficient de blanc, un calafat entusiasta però maldestre pintà amb vermell el nom de Carles Marx. [...]

No van atracar als molls; deixaren el buc a les drassanes de la vora dreta, a tocar del taulat del transbordador. Al cap de tres setmanes en va eixir calafatejat, amb un arbre nou de trinca, veles sense estrenar i un altre nom: esvanida l'etapa fugissera com a Carles Marx, el vell Neptú es deia Verge del Carme, nom força més ajustat que no pas els anteriors als vents que bufaven al riu arran de la victòria franquista [...]

Jesús Moncada, *Camí de sirga* (1988), p. 225 i 228.

Sobre *Balàfia*, un topònim dispers

COSME AGUILÓ

Institut d'Estudis Catalans

Balàfia és un nom de lloc que es repeteix a diversos indrets insulars i continentals amb les pronúncies de [ba'lafia], en un paratge de Catalunya, i [bə'lafi], pròpia de tots els llocs baleàrics on existeix el topònim, que en totes les contrades on es troba i en una altra on sembla que també es trobava s'elideix sistemàticament la vocal final dels mots esdrúixols acabats en *-ia*. Per a la recerca, cal partir, doncs, de la variant normativa *Balàfia*. Fora de l'àmbit de la catalanofonia hi ha, com veurem, altres *balàfies*.

1. Localitzacions

- 1.1 A Catalunya és una partida rural a tocar de la ciutat de Lleida per la part del nord.
- 1.2. A Eivissa és el nom d'una localitat fortificada del nord de l'illa, dita *Sant Llorenç de Balàfia*. El topònim és present també en els noms de les véndes de *Balàfia de Baix* i *Balàfia de Dalt*.
- 1.3. A Mallorca és una possessió situada al nord de la població de Sant Llorenç des Cardassar, a l'est de la possessió de Tènger i al nord de la de ses Sitges.
- 1.4. Hi ha un altre lloquet del terme de Manacor dit *Son Perdut Balàfia*, però ens consta que és un trasllat bastant modern del nom de la finca llorencina.
- 1.5. Sabem encara d'una tercera ocurrència mallorquina de la qual no tenim altra notícia que la del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), s. v. *Balafi*, com a possessió del terme de Costitx.
- 1.6. A la costa d'Alger es documenta en la cartografia una altra *balafia* [sic, també *Balaffia*], tal vegada extin-

gida, a la costa de llevant del golf de Bugia. Cal cercar la seva ubicació vers l'actual Aftis o potser unes passes més cap al nord, vers on hi ha el far de *Ras Afia*, nom que en sembla ser una supervivència.

- 1.7. Una *Belaafia* de l'interior d'Argèlia es troba transcrita (Google Maps) a la província de Tipaza, a uns deu quilòmetres al sud-oest de Gouraya, prop d'Aghbal.
- 1.8. Finalment, sabem d'un congènere andalús, de localització fluvial, del qual parlarem més endavant.

2. Documentació

En tenim atestacions com a nom comú (ho indicam expressament quan és substantiu) i com a topònim. El verb *balafiar* 'malbaratar' no es documenta fins a la Renaixença (DECat, I: 566a52). En el català insular no es coneix el verb ni el substantiu, excepte en menorquí en l'expressió «tornar a Balafi» del DCVB, que s'hauria d'escriure en minúscula, ja que molt probablement no es tracta d'un topònim en aquest cas. Es deia dels esclaus fugitius que tornaven per pròpia voluntat al seu amo. Vet ací la relació documental:

- 1375, *balafia* (Algèria). Atlas català, atribuït a Cresques Abraham.
- ca. 1395, *balàfia*, potser com a substantiu, en el *Torci-many* de Lluís d'Aversó (ap. DECat, I: 566b2).
- 1439, *balafia* (Algèria). Carta nàutica de Gabriel de Vallseca.
- 1451. *balàfia*, com a substantiu (accents, separacions de mots i cursives són nostres):

Cases de Balàfia (Sant Llorenç des Cardassar). (Fotografia de Cosme Aguiló)

«Emperò en lo present capítol no sien entesos los captius qui vindran a balàfia e que dins los dits tèrmens los haien recuts [errada per retuts] o tornats a balàfia». A. Pons (1927: 350).

- 1538, «arribaren fins a Balàfia». Eivissa, *Llibre d'Entrevinements* (Macabich, 1916), (ap. DECat, I: 566a52).
- 1572-1588, *balafia* (Algèria). Atlas fragmentat de Bartomeu Olives.
- 1603, *Balaffia* (Algèria). Carta nàutica d'Ortelius & Vrients.
- Segle XVII, *balafia* (Algèria). Carta nàutica de Caloiro y Oliva.
- 1739, *Balafi* (Sant Llorenç des Cardassar). (Rosselló Vaquer, 2002: 18).
- 1785, *Balafi* (Sant Llorenç des Cardassar), mapa Despuig.
- 1935, *Balafi* (Sant Llorenç des Cardassar, Costitx, Eivissa). *Diccionari català-valencià-balear* (vol. II, 1ª ed., s. v.).
- 1935, *Balàfia* (Lleida). *Diccionari català-valencià-balear* (vol. II, 1ª ed., s. v.).
- 1958, *Son Perdut Balafi* (Manacor), *MGMall* (37, a-3) de J. Mascaró Pasarius.

3. Propostes etimològiques precedents

- Per al DCVB és l'àrab *al-āfiya* 'integritat corporal', 'salut', derivat del verb 'āfā 'perdonar'.
- El DECat (I: 566b48) dona per bona aquesta explicació relacionada amb els captius, que obtenien el perdó si tornaven voluntàriament. El castellà «pedir alafia» significava 'demandar perdó' (DECat, I: 566b31). El topònim vindria del substantiu (DECat, I: 576a7), però hi ha l'entrebanc fonètic de la *b-* que Coromines prova d'escatir a partir d'una mala pronunciació de la frase catalana «tornar a balàfia» que tot seguit rebutja. Finalment, dona per segura una complicada explicació aràbiga amb un ús d'adverbi o complement circumstancial. Els topònims balears (els antics, cal entendre) i el lleidatà correspondrien a indrets on un serf fugitiu s'hauria sotmès de bell nou al seu propietari.
- Un treball de primera sobre aquesta qüestió és el de Ferrer Abárzuza (2016: 47-61). Intentarem fer-ne un petit resum. Per a aquest autor, que estudia un document publicat el segle XIX al qual no s'havia prestat la deguda atenció, es tracta d'un manlleu de l'idioma dels conquerits. El document és una còpia de

1254 d'un altre de 1235, redactat pel notari de Pere de Portugal un mes i dos dies després de la conquesta d'Eivissa. Aquesta escriptura dona testimoniatge de la donació de dues alqueries i un rafal situats en el quartó de Xarc. El document és enganyós perquè en realitat no es tracta de cap regal, sinó d'un establiment de terres fet sota unes condicions molt dures, per la renda altíssima que havien de fer els conreadors de les terres al seu senyor. Els beneficiaris de la donació aparent eren:

Ablon, et Mucatil, Zahale, Abdele, Abendait, et Mahomet, Abenhaten, et omnibus aliis saracenis nostris de balafia qui fuerunt de Eviza, et successoribus vestris in perpetuum.

Els noms de les terres de la donació, deformats per les oïdes catalanes de l'època, no han sobreviscut i eren les alqueries Gebilalqueren i Benimaymon i el rafal Benimarzut. Es dona la circumstància que el topònim eivissenc de Balàfia no apareix en la relació del repartiment de terres del *Memoriale divisionis* i que el primer esment que se'n coneix és de 1538. En el document mencionat de 1254 la paraula *balafia* no té l'aspecte de ser un topònim. S'hi diu que els sarraïns beneficiaris foren d'Eivissa. La paraula *balàfia*, que apareix en escrits catalans del segle XIV prové de la mateixa rel àrab que la castellana *alafia* 'salut', 'benestar'. Un document mallorquí de 1370 ens informa que s'eximeix de càstig aquells que acullen captius per «tornar a balàfia», és a dir per tornar a la casa d'on havien escapat. «Pedir alafia» significa 'demandar perdó', segons el *Diccionario de la RAE*. Ferrer Abárzuza aporta encara un altre esment interessant de *balàfia* del Dotzè del Crestià, de Francesc Eiximenis, el qual explica per quin motiu les dones no han d'anar a la guerra, car «si les fembres vençien, tantost farien balàfia ab los hòmens», és a dir que perdonarien els presoners per mor del desig sexual que els despertarien. Així, doncs, en el document eivissenc el mot *balàfia* designa l'estatus dels vençuts i no la seva procedència, que era Eivissa, o més probablement la vila d'Eivissa. Tot convida a pensar que *Balàfia* és un mot d'origen àrab integrat en la parla catalana dels conqueridors i que les terres que correspongueren a les persones mencionades en l'escrit degueren ser conegudes després com «les terres dels sarraïns de balàfia», fins que aquest mot va suplantar els topònims àrabs amb què eren conegudes abans. Fins aquí les versemblants explicacions, molt resumides, de Ferrer Abárzuza.

4. Unes aportacions discretes

Som de parer que l'explicació de l'entrebanc fonètic de la bilabial oclusiva inicial de què parlava Coromines és senzilla i sospitam que la frase catalana que incorpora l'arabisme pot recolzar en topònims continentals més antics, siguin algerians, castellans o fins i tot catalans. L'ètim, que els inclouria en els de filiació formats amb el genèric *abū* 'pare', seria *abū-l-Āfiya*, amb el complement d'un antropònim o *kunya* 'estirp, llinatge' que assenyala una paternitat fictícia (Barceló: 2010: 90), en aquest cas amb el significat ja explicat de 'salut, benestar, pau, harmonia' (Pocklington: 2017: 20). Aquest ètim ha estat proposat per a un topònim andalús que a parer nostre és, com veurem, congènere dels estudiats (Barceló: 2010: 106). El resultat *ū > o* (d'*abū*) és el que també constata en *Albocàsser* (Manacor) < *abū-l-Qāsir*, *Albocabe* (Sòria) < *abū-l-Ka·b*, però no en *Albuixec* (València) < *abū Ishāq* (Asín Palacios, 1944: 50). Ara bé, esperàriem **Bolàfi(a)*, i no *Balàfi(a)* com tenim. L'explicació la trobam en la centralització de la [o] àtona, tan freqüent en casos catalans d'assimilació a la vocal tònica [o] ... [a] → [ə] ...] a], com *rodolar > radolar* (< ROTULARE); *soldar > saldar*, etc. (Veny, 2009: 94-95). Els topònims formats amb *abū-l* solen tenir un resultat *albo-* o *albu-*, com ja s'haurà observat, ja sigui per metàtesi, o simplement pel fet de ser arrossegats per la freqüència de topònims amb l'article àrab aglutinat. No passa així, però, en el de *Balàfia* en els casos mencionats, tal vegada per fonosintaxi, en interpretar-se la *a-* inicial com una preposició repetida (vaig a **Abalàfia* → vaig a *Balàfia*). En canvi sí que ho trobam a Còrdova, en un topònim ara precedit de l'article espanyol, referit a un molí de la ribera del Guadalquivir, el més antic de la ciutat – hom diu que ja existia en el segle IX (Viquipèdia) –, conegut com a *Albolafia* o *La Albolafia*.¹ Asín Palacios (1944: 48) s'hi refereix com a *Albolafia* i li atribueix el significat de 'el de la bona sort o salut'. L'ús com a antropònim el cita Ferrer Abárzuza en un *Guillem Balàfia* de 1302 extret d'una obra d'Antoni Pons. Hi podem afegir el nom d'un jueu de Lluçmajor de 1384 que es deia *Moise Balafiya* (Font Obrador, 1972: 277).

És sorprenent que Coromines, que dona el mateix ètim per a *Albolafia* (1972, I: 34), no hagi relacionat aquest topònim andalús amb les *balàfies* catalanes, les quals despleguen una discreta constel·lació d'ocurrències a les illes Balears.

1. Ens plau donar les gràcies a Sebastià Vidal per les fotografies que ens ha tramès d'aquesta joia arquitectònica andalusina.

Molí musulmà de La Albolafia (Còrdova). (Fotografia de Sebastià Vidal)

Una qüestió per aclarir és conèixer quins són els vincles entre els topònims i els noms comuns homòfons, formant part o no de frases fetes, però això són figures d'altre sostre que, ara com ara, ultrapassen les nostres possibilitats interpretatives.

5. Referències bibliogràfiques

- ASÍN PALACIOS, Miguel. 1944. *Contribución a la toponímia árabe de España*, 2ª ed. Madrid: Publicación de las Escuelas de Estudios Árabes de Madrid y Granada.
- BARCELÓ, Carme. 2010. *Noms aràbics de lloc*. Alzira: Bromera.
- COROMINES, Joan. 1971. *Tòpica hispèrica*, I. Madrid: Gredos.
- DECat. = Joan COROMINES. 1980. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vol. I. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- DCVB = Antoni M. ALCOVER - Francesc de B. MOLL. 1935. *Diccionari català-valencià-balear*, vol II. Palma: Moll; Íd. (1975, 2ª ed.) vol. II.

- FERRER ABÁRZUZA, Antoni. 2016. «Loquella barbarica (VII). Sarracenis nostris de balafia. Un arabisme en un document llatí datat a Eivissa el 1235» *Faventia*, 38: 47-61.
- FONT OBRADOR, Bartolomé. 1972. *Historia de Lluçmajor*, I. Lluçmajor: Ajuntament de Lluçmajor, et al.
- GINARD, Antoni. 1988. «Un atlas del segle XVI de Bartomeu Olives (de la col·lecció Gabriel Alomar)». *El Mirall*, 20: 47-48. Palma: Obra Cultural Balear.
- POCKLINGTON, Robert. 2017. «Nombres propios árabes y bereberes en la toponímia andalusí (I)». *Alhadra*, 3. Almeria: Fundación Ibn Tufayl de Estudios Árabes.
- PONS, Antoni. 1927. «Capítols e ordinacions fetes per lo Offici de mestre de guaita». *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 21: 347-351. Palma: Societat Arqueològica Lul·liana.
- PUJADES I BATALLER, Ramon J. 2009. *La carta de Gabriel de Vallseca de 1439*. Barcelona: Lumen Artis.
- ROSSELLÓ VAQUER, Ramon. 2002. «Noticiari històric de Lloseta (de 1241 a 1925)». *Es Morull*, 255. Lloseta: Col·lecció de Monografies Llosetines, suplement de la revista "Lloseta".
- VENY, Joan. 2009. «Centralització de la [o] àtona en català: del clotell al clatell». Dins *Per una història diatòpica de la llengua catalana*, p. 93-113. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

6. Referències cartogràfiques

- ABRAHAM, Cresques. 1375. [Atlas català]. Atribuït a aquest autor. Conservat a la Biblioteca Nacional de França.
- CALOIRO Y OLIVA, Plácido. s. XVII. [Derrotero del Mediterráneo i costa atlàntica]. Atribuït a aquest autor. Conservat a la Biblioteca Nacional de España.
- DESPUIG I DAMETO, Antoni. 1785. *Mapa de la Isla de Mallorca*. Mallorca: Joseph Muntaner.
- MASCARÓ PASARIUS, Josep. 1958. *Mapa General de Mallorca*. Palma: Mascaró Pasarius.
- OLIVES, Bartomeu. 1572-1588, ca. [Atlas fragmentat de la Mediterrània]. Messina. Conservat a l'Institut Geogràfic i Geològic de Catalunya.
- ORTELIUS, Abraham i Ioannes B. VRIENTS. 1603. *Barbariae et Biledvlgerid. Nova descriptio*. Mapa d'un sector de la costa nord-africana, conservat a l'Institut Geogràfic i Geològic de Catalunya.
- VALLSECA, Gabriel de. 1439. [Carta nàutica]. Conservada en el Museu Marítim de Barcelona.

50 col·loquis d'onomàstica

JESÚS BERNAT AGUT

Col·loqui (DIEC2)

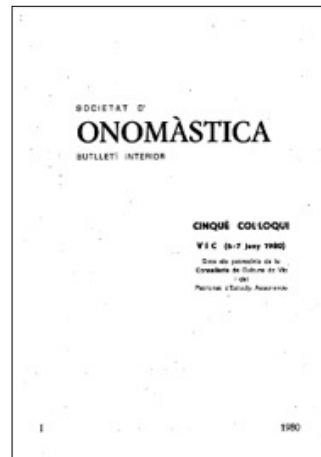
2 m. Reunió pública d'experts convocats per a comparar i discutir dades i opinions sobre un tema. *Ja s'han publicat les actes del darrer col·loqui sobre Jacint Verdaguer.*

3 m. Intercanvi d'opinions després d'una conferència, d'un espectacle.

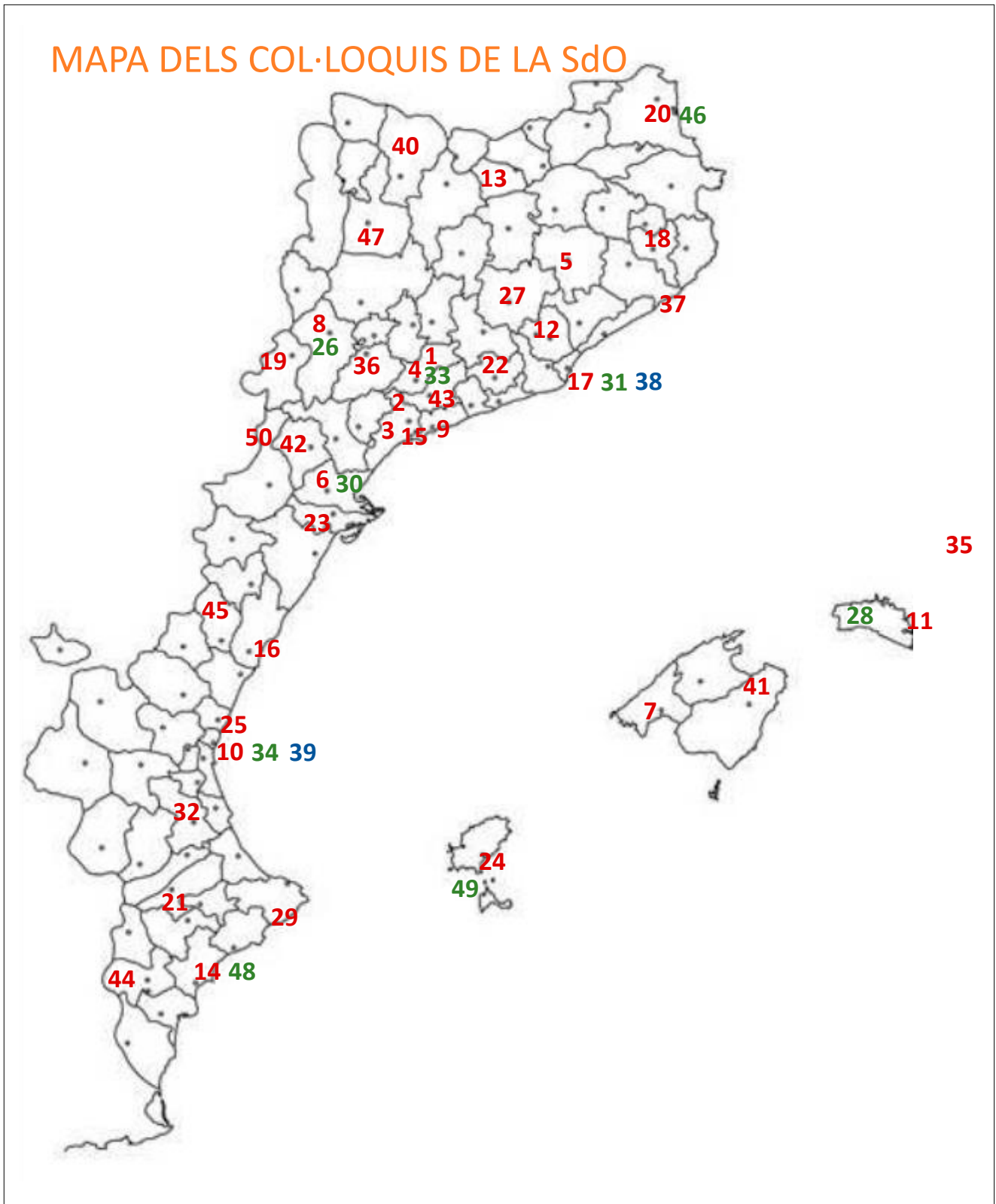
Des de 1973 (Sala de Comalats) i anualment a partir de 1977 (les Borges del Camp) el col·loqui ha estat la base dels aplecs de la Societat d'Onomàstica. Cada col·loqui, amb aquest mateix nom o vestit de jornada o congrés (entre 2010 i 2018), ha demanat conversa i contrast de parers; ha exigint eixos minuts en què hom aporta un altre punt de vista o dades que enriqueixen la proposta del comunicant per arrodonir la redacció definitiva del seu article. Sovint, amb allò del valor àuric del temps, s'han escurçat les intervencions com si foren només un complement secundari; d'altres vegades, però, la conversa ha fluït i ens ha afegit elements de reflexió i coneixement de fonts diverses que ens recorden el valor i el sentit d'un col·loqui.

El BISO (*Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*) ha estat, des del 5è (Vic, 1980) fins el 37è (Lloret de Mar, 2010), el suport imprès de les comunicacions de cada col·loqui. Amb el congrés internacional ICOS (International Committee of Onomastic Sciences) (Barcelona, 2011) s'encetaren noves formes amb el suport digital o la publicació de les actes per part d'entitats com l'AVL (Acadèmia Valenciana de la Llengua) (p. e. Elda-Petrer, 2017) o d'associacions comarcals que participaven en l'organització de cada col·loqui (recordem Esterrí d'Àneu, 2013). A més del creixement en les publicacions de la SdO (*Noms i Onomàstica*), la col·lecció L'Estralla ha inclòs diversos col·loquis, com ara el d'Atzeneta-Vistabella del Maestrat de 2018.

Amb el següent mapa i llistat dels col·loquis pretenem mostrar la ubicació de cada seu i la seua correspondèn-

cia amb l'ordre temporal de realització (1- Sala de Comalats, 4 d'agost del 1973 i 50- Mequinensa i Calaceit, 24, 25 i 26 de maig de 2024). Els canvis de color d'alguns guarismes responen al fet que diverses ciutats, com ara València o Barcelona, han estat seu d'un segon col·loqui (color verd) i d'un tercer (blau). A més, el següent llistat ens ofereix —per a la versió digital— els enllaços directes al fons de RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert) on trobem el butlletí en què es van publicar les comunicacions de cada col·loqui. Entre la celebració de cada col·loqui i la corresponent publicació, hi trobareu diversitat temporal. En una primera etapa el col·loqui i la publicació són del mateix any o del següent; a poc a poc, però, potser pel volum de les comunicacions o per adversitats que desconeixem, hi ha un espai temporal de dos anys. Algunes vegades, aquest marge ha crescut considerablement (28è Col·loqui de Maó i Ciutadella, 2002 i publicació el 2007 o el 33è de Montblanc, 2006, publicat el 2010). A més dels BISO penjats a RACO hi podem trobar els pdf de la col·lecció L'Estralla, d'aquells que ha tingut a bé publicar l'AVL o les referències bibliogràfiques d'aquells que només podem trobar en paper.

- 1- Sala de Comalats (4 d'agost de 1973)
- 2- Les Borges del Camp (20 d'agost de 1977)
- 3- Riudoms (26 d'agost de 1978)
- 4- Montblanc (21 i 22 d'octubre de 1979)
- 5- Vic (6 i 7 de juny de 1980) **BISO 1** (1980)

- 6- Tortosa (12 i 13 de juny de 1981) **BISO 5** (1981)
- 7- Palma (Mallorca) (2, 3 i 4 d'abril de 1982) **BISO 9 i 10** (1982)
- 8- Lleida (26 i 27 de març de 1983) **BISO 13** (1983)
- 9- Tarragona (13 i 14 de juliol de 1984) **BISO 17** (1984)

Articles

- 10- València (29 i 30 de març de 1985) **BISO 23 i 24**
- 11- Maó (21, 22 i 23 de març de 1986) **BISO 26** (1986)
- 12- Sabadell (10 i 11 d'abril de 1987) **BISO 29** (1987)
- 13- Puigcerdà (3, 4 i 5 de juny de 1988) **BISO 33** (1988)
- 14- Alacant (13, 14 i 15 d'abril de 1989) **BISO 43 i 44** (1991)
- 15- Reus (6, 7 i 8 d'abril de 1990) **BISO 40** (1990)
- 16- Castelló de la Plana (12, 13 i 14 d'abril de 1991) **BISO 48 i 49** (1992)
- 17- Barcelona (27, 28 i 29 de febrer de 1992) **BISO 53 i 54-55** (1993)
- 18- Girona (22 i 23 d'octubre de 1993) **BISO 59** (1994) i 60 (1995)
- 19- Fraga (21 i 22 d'octubre de 1994) **BISO 65** (1996)
- 20- Perpinyà (17 i 18 de febrer de 1995) **BISO 67** (1996) i 69 (1997)
- 21- Ontinyent (29 i 30 de setembre i 1 d'octubre de 1995) **BISO 70 i 71** (1997)
- 22- Vilafranca del Penedès (10, 11 i 12 de maig de 1996) **BISO 76 i 77** (1999)
- 23- Ulldecona (25 i 26 d'octubre de 1997) **BISO 79** (1999)
- 24- Eivissa (10 i 11 d'octubre de 1998) **BISO 83** (2000)
- 25- Sagunt (26 i 27 de febrer de 1999) **BISO 86 i 87** (2001)
- 26- Lleida (26, 27 i 28 de novembre de 1999) **BISO 92 i 93** (2003)
- 27- Manresa (5 i 6 d'octubre de 2001) **BISO 101 i 102** (2006)
- 28- Maó i Ciutadella (22, 23 i 24 de setembre de 2002) **BISO 104 i 105** (2007)
- 29- Teulada (6, 7 i 8 de desembre de 2002) **BISO 94 i 95** (2003)
- 30- Tortosa (29 de novembre de 2003) **BISO 96** (2004)
- 31- Barcelona (12, 13 i 14 de novembre de 2004) **BISO 115** (2009)
- 32- Algemesí (13, 14 i 15 d'octubre de 2005) **BISO 108 i 109** (2008)
- 33- Montblanc (21 i 22 d'octubre de 2006) **BISO 116** (2010)
- 34- València (13, 14 i 15 de desembre de 2007) **BISO 112 i 113** (2009)
- 35- L'Alguer (10 i 11 de maig de 2008) **BISO 120** (2011)
- 36- Les Borges Blanques (25 i 26 d'abril de 2009) **BISO 119** (2010)
- 37- Lloret de Mar, 1a Jornada (16 d'octubre de 2010) **BISO 121 i 122** (2011)
- 38- Barcelona ICOS (5 al 9 de setembre de 2011) **publicació en línia**
- 39- València, 2a Jornada (19 i 20 d'octubre de 2012) **Topònims entre dos llengües** (2014) Només versió en paper
- 40- Esterrí d'Àneu, 3a. Jornada (15 i 16 de juny de 2013) **publicació Consell Cultural de les Valls d'Àneu (2014)**
- 41- Manacor, II Congrés (24 i 25 d'octubre de 2014) **publicació en línia**
- 42- Ribera d'Ebre, 4a Jornada (17 i 18 d'octubre de 2015) **Noms de lloc i de persona de la Ribera d'Ebre** (2016)
- 43- Valls, 5a Jornada (26 de novembre de 2016) **L'Estralla núm. 1** (2018)
- 44- Elda i Petrer, III Congrés (7 i 8 d'abril de 2017) **publicació en línia**
- 45- Atzeneta i Vistabella del Maestrat, 6a Jornada (4, 5 i 6 de maig de 2018) **L'Estralla núm. 3** (2019)
- 46- Perpinyà (30 de maig, 1 i 2 de juny de 2019) **L'Estralla núm. 9** (2022)
- 47- Tremp (6, 7 i 8 de maig de 2022) **L'Estralla núm. 14** (2024)
- 48- Alacant (3 i 4 de desembre de 2021) **publicació en línia**
- 49- Eivissa i Formentera (29 i 30 d'abril i 1 de maig de 2023) **L'Estralla núm. 15** (2024)
- 50- Mequinensa i Calaceit (24, 25 i 26 de maig de 2024)

Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica

Ja es poden consultar tots els números del Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica a

 RACO

<https://www.raco.cat/index.php/BISO>

Rutes Onomàstiques

RUT NOLLA

Durant el primer quadrimestre del curs acadèmic 2023-2024 s'han organitzat sis sortides en el marc de l'assignatura d'Onomàstica del Grau en Llengua i Literatura Catalanes de la Universitat Rovira i Virgili (URV), impartida pel professor Pere Navarro Gómez, actual president de la Societat d'Onomàstica.

Després de les rutes onomàstiques a càrrec dels alumnes Joan Rovira (la Sénia, Montsià) i Bernat Vellvè (el Catllar, Tarragonès), tres alumnes s'han avaluat preparant-ne una: Paula Massó (Reus, Baix Camp), Pol Mulet (Horta de Sant Joan, Terra Alta) i Rut Nolla (Tarragona, Tarragonès). A més a més, han pogut gaudir d'una ruta per Cambrils (Baix Camp), guiada per la professora Montserrat Vidiella, autora de l'onomàstica del terme cambrilenc. En els propers números de la revista s'aniran publicant les ressenyes de cadascuna de les sis jornades, que han servit per a posar en pràctica els aprenentatges a l'aula.

Ruta onomàstica a la Sénia (Montsià), a càrrec de Joan Rovira i Miró

Qui més qui menys ha sentit dir alguna vegada que «Catalunya acaba a l'Ebre». El centralisme i la desconexió del territori limítrof són dos dels mals més endèmics de la nostra societat. Encara que al Camp de Tarragona —per la proximitat amb els veïns de més al sud— ens en lliurem una mica, sovint també pequem de trepitjar poc les comarques meridionals. Precisament per això, doncs, són tan necessàries iniciatives com la ruta hidronímica per la Sénia que, el divendres 6 d'octubre del 2023, el fillolleg Joan Rovira i Miró va fer-nos als alumnes d'Onomàstica de la URV. Amb la il·lusió de qui s'estima els seus orígens i el rigor de qui els coneix, el Joan va guiar-nos en una ruta ben interessant pel poble de la seva mare.

Aparcat el cotxe al carrer de Tortosa, i després d'hora i mitja de viatge des de Tarragona, vam començar la pri-

La Sénia. Lo toll dels Arenals. Estudiants de l'assignatura Onomàstica Catalana

mera part del recorregut fent una parada introductòria al *Calvari de la Sénia*. Vist lo *Calvari*, vam dirigir-nos cap al riu pel *camí del Molí la Vella*, abans conegut com *lo molí de Montserrat* i més anteriorment com a *molí de Mossén Montserrat*. Les acurades explicacions sobre aquest nom marcaven unes expectatives altes de cara a la resta de la ruta, que parada a parada es van anar complint.

Que el topònim sovint s'escriu com *lo molí l'Abella*, i que pugui associar-se aquesta confusió al resultat coincident en els parlars occidentals de *l* i *Ē* llatines en [e], va ser una observació francament suggeridora per a un públic d'alumnes de Filologia Catalana. Relacionar el contingut de la ruta amb el d'altres assignatures del grau —com és, en aquest cas, Gramàtica Històrica— és ben bé un encert que denota una reflexió i una planificació prèvia d'acord amb qui serà partícip de la sortida. Així, en la línia d'aquesta interdisciplinarietat, el Joan va fer també un petit però curiós exercici d'etimologia comparada: en *lo camí dels Escarps* —l'altre nom que rep el camí que duu al molí— el terme *escarp* prové segurament del mateix origen que l'adjectiu anglès *sharp* i els seus equivalents en altres llengües germàniques.

Acte seguit vam vorejar el riu per a anar a parar a *l'assut de la Tanca* i, fent marxa enrere cap al molí ja vist, amb ganes de veure *lo molí d'en Guiot*, vam aventurar-nos a crear *el pont del Molí la Vella*; un punt d'enllaç amb el terme de Rossell i alhora un exemple ideal per a adonar-nos tots plegats dels vincles entre Montsià i Baix Maestrat i per a qüestionar-nos, com a mínim, la novella denominació toponímica *Terres de l'Ebre*.

De nou a Catalunya, vam continuar resseguint el Sénia fins arribar al toll *Llarg* i, una mica més endavant, al toll *Negre*. Mentre que el nom del primer no presentava gaire misteri, el segon necessitava més contextualització: se'l coneix d'aquesta manera a causa de la fondària de l'espai i l'abundant vegetació que hi acostuma a haver. La poca aigua que hi vam trobar, però, feia difícil que ens imaginéssim la negror del fons del toll, que ha engendrat diverses llegendes senienques i que demostra, altre cop, el caràcter intrínsecament multidisciplinari de l'onomàstica.

La font del Draper —oficialment rossellana, però ben present en l'imaginari senienç— va ser la següent en ocupar, juntament amb *la fàbrica de Calduc*, les nostres reflexions toponímiques. Si bé el nom de la font podia atribuir-se a l'activitat tèxtil desenvolupada a la zona, la fàbrica —impulsada a les darreries del segle XIX— s'anomenava així pel cognom del seu primer amo, *Calduch*, normativitzat com a *Calduc* en el topònim d'acord amb les regles ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans.

Havent passat per la partida de *la Platgeta*, vam continuar la ruta fins al *pont Vell de les Cases del Riu*, bastit a finals del vuit-cents i situat costat per costat del *pont Nou*. La parada va resultar la mar d'interessant perquè, allunyant-nos un moment del curs del riu, entremig de la hidronímia fluvial, se'ns avançava el que veuríem després en la segona part de la ruta amb la hidronímia del poble. Contemplats *lo molí de Baix* —també *molí de la Vila* o *del Poador*— i *lo molí de Dalt* —o bé *molí de Martí*—, vam tornar a remuntar el riu.

Després de veure *la Peixera*, un lloc habitual de bany i amb un nom ben característic de l'àrea dialectal en què ens trobàvem, vam anar identificant alguns orònims de la Sénia mentre ens acostàvem al final de la part del recorregut dedicada a la hidronímia fluvial. Perdent-nos molts dels tolls que hi ha perquè els camins traçats no segueixen ben bé la vora del riu, vam passar pel camí de *la Timba de Marraixa* i el *camí del Toll dels Arenals*.

De tornada per aquest darrer camí, un cop recuperades les forces a la vora del toll dels Arenals i amb un bon esmorzar a l'estómac, el Joan ens explicava que també se'l pot anomenar *l'ligallo*; amb aquestes esmenes —i descobrint fora de guió els noms dels arbres, les plantes i les flors que ens envoltaven— vam fer també, doncs, una petita classe de dialectologia. Tant aquests tipus d'exercicis, com altres curiositats (socio)lingüístiques que vam aprendre van fer encara més amena la jornada.

Vam entrar a la Sénia pel *carrer Sanç d'Aragó*, havent fet abans una parada reglamentària a *l'Ermíteta*, un indret ben pintoresc del terme. Vam passar per espais com ara el *carrer de Jaume I*, popularment conegut com *el carrer de la Nòria* perquè abans era la via que hi conduïa. Allí vam poder entrar al *safareig de la Nòria*, que, datant de principis del segle XIX, avui dia és el més antic conservat al poble.

Aprofitant que ressegüem la hidronímia de la vila —amb una quantitat de fonts més que considerable atenent a les dimensions del poble—, vam adonar-nos de moltes altres virtuts o desencerts seniençs. El Joan, per exemple, lamentava que amb l'enderrocament d'una casa el mirador del *carrer de Galileu* s'hagués ajuntat amb el del *carrer Major*, que era abans un recinte tancat on només s'entrava des de l'alçada de l'església de Sant Roc i Sant Bartomeu, de la *plaça Major* —*la Plaça* per antonomàsia. Tanmateix, vam poder comprovar que, per a preservar el record d'aquesta antiga morfologia de la Sénia i en general per a potenciar les investigacions locals, el terme compta amb un organisme potent: el Centre d'Estudis Seniençs.

A part de descobrir l'edifici del Centre, situat on hi havia l'antic ajuntament, vam fer una capbussada en la història de diferents construccions del carrer Major; no tan sols vam passar per llocs de referència com *lo Trinquet*, sinó que vam veure també *lo convent de les Monges*, actual seu de l'entitat musical Joventuts Unides. Una altra vegada la toponímia ens va servir de punt de partida per a endinsar-nos en disciplines diverses com, en aquest cas particular, la història i la sociologia del poble.

Per a acabar el recorregut, després de passar per *la Terrassa*, vam visitar el *safareig de la Plaça*, del segle XIX, posterior al de la Nòria però difícil de datar exactament. Vam baixar a *la font Vella*, just al davant de l'església, i, partint de diferents topònims que havíem anat coneixent durant el dia, vam comentar la relació entre alguns dels indrets vistos i algunes famílies senienques que viuen a la plaça Major.

Tot i que la gana ja treia el nas, el bon ritme amb què havíem fet la ruta ens va permetre encara passar per *La Manjoia*, antic local rebatejat amb el nom d'aquest dolç; un localisme senienç, equivalent a la popular mona de Pasqua, que s'afegia a la llista dels aprenentatges dialectològics del dia. Llavors sí, finalment, després de veure altres edificis com *el Club* o *el Centro* —la seu de la Banda, l'Agrupació Musical Senienca—, vam entaular-nos en un restaurant de la vila. Calia omplir el forat que ens havien deixat els més de deu quilòmetres recorreguts.

Per si no havíem quedat prou satisfets amb la visita o amb el dinar, però, el Joan va ensenyar-nos *lo Pantano*. És amb aquest genèric antonomàstic que els habitants de la zona coneixen el denominat embassament o pantà d'Ulldecona, curiosament localitzat al terme de la Pobla de Benifassà. Vam cloure la jornada anant a veure, al mateix terme, l'entorn de *la font de Sant Pere*. Acabàvem així un agraït dia de ruta per l'antiga *Saniya* àrab, que amb el seu nom —*sénia*, 'molí'— avançava el motiu pel qual, passats uns quants segles, onomasiòlegs o profílòlegs com nosaltres la visitaríem amb tant d'interès.

Ja gairebé a la fi del trajecte de tornada, entre Cambrils i Tarragona, reflexionàvem sobre la transversalitat dels estudis toponímics: en el que havia de ser una sortida d'onomàstica havíem rebut una lliçó d'història i d'arrelament al territori. A estones ens havíem submergit, a més, en els mons de la lingüística comparada, la geografia, l'etnografia, la cultura popular o fins i tot, de retruc, la sociologia i la botànica. Arribàvem a casa amb les cames encara cansades, però amb l'ànim del tot recuperat per a la propera sortida al Catllar.

Ruta onomàstica pel terme del Catllar, a càrrec de Bernat Vellvè Blanch

La Raval és una de les places més conegudes del panorama casteller. Tothom una mica encisat pel món dels

Foto 2: El Catllar. La cova de Manena. Estudiants de l'assignatura Onomàstica Catalana

castells l'ha trepitjada, si més no, algun dissabte d'agost en motiu de la diada de festa major del Catllar. L'espai és insígnia de la vila perquè no tan sols il·lustra l'interès històric i cultural que desperta el poble, sinó també el tresor lingüístic que amaguen els seus topònims.

Són força els mitjans, però, que s'hi refereixen majoritàriament amb el nom oficial, la plaça de la Vila; nom que ombrreja l'ús tradicional de *la Raval* —la plaça és hereva de la construcció del raval al segle XVII, fora de la fortificació medieval— i que denota una possible desconexió de l'onomàstica de la vila, fins i tot per part dels habitants de les poblacions veïnes.

Va ser de gran encert, doncs, que el fillòleg Bernat Vellvé Blanch ens cités en aquesta plaça el divendres 13 d'octubre del 2023 per a començar una ruta onomàstica pel terme catllarenç. A banda de les explicacions sobre el nom de la Raval, el Bernat també ens va fer un primer apunt sobre el mateix topònim *el Catllar*, que voldria dir 'lloc defensat per un castell', i sobre les múltiples variacions ortogràfiques que se'n troben en la documentació històrica. Afortunats de tindre un guia entusiasmat i a més a més natural de la vila, vam començar d'aquesta manera la segona sortida prevista en el marc de l'optativa Onomàstica.

Anant en direcció al *camí de l'Agulla*, un cop comentats els noms d'alguns carrers del poble, vam aturar-nos a veure *la Font*, ja fora del nucli. La parada ens va servir per a introduir-nos al concepte de *gaianada* i per a adonar-nos de la transcendència del Gaià en la història catllarenca. Amb un cabal típicament mediterrani, condicionat per la climatologia i tan amenaçat de sequera com de desbordament, el riu ha dut maldecaps considerables als habitants de la vila, però també indústria i alegries.

D'aquesta part més positiva n'és un bon exemple *l'Agulla*, icona del Catllar que tot seguit vam visitar i que dona nom a l'institut escola i al butlletí municipal —que després trobaríem en algun punt de recollida del poble. Aquesta mena de respirador, capaç de controlar la pressió de les conduccions d'aigua, ens va captivar per la seva magnitud i els seus orígens tardomedievals. També va deixar-nos ben encuriosits la possibilitat que algú deixés unes misterioses peces de ceràmica a dalt de tot de la construcció, segons va explicar al Bernat un informant del Catllar.

Desfet el camí, vam descobrir que a l'aparcament on havíem deixat el cotxe hi havia hagut abans *el safareig dels Malalts*, al llit del riu. Se'l coneixia així perquè era l'indret en què, després de la guerra civil, es rentava la roba dels vilatans típics. A més, vam assabentar-nos de l'origen del

topònim *la Torre d'en Guiu*, zona lúdica i esportiva situada a l'altra banda del Gaià. Aquest nom, provinent del d'una antiga torre defensiva medieval d'aquell solar, conviu amb la denominació *el Càmping*, que descriu sense enigma l'ús que es feia del terreny fins fa pocs anys.

El topònim recuperat és un dels pocs del terme del Catllar que porten article davant d'un nom propi masculí. Juntament amb d'altres com *el mas d'en Tarrés*, pel qual passariem més endavant, ens va permetre encetar una de les reflexions lingüístiques de la jornada: el Bernat ens va fer notar que en la varietat dialectal catllarenca no s'acostuma a utilitzar l'article davant d'antropònims masculins, en la línia del que ja se sap que passa en altres pobles propers com Vila-seca.

Vam continuar el recorregut capbussant-nos en el passat industrial de la vila, és a dir, coneixent els diferents usos que van tindre algunes antigues edificacions com *la Farga*, on es treballava el ferro. Aquesta activitat va ajudar a redreçar l'economia en època tardomedieval, de la mateixa manera que *la fàbrica Vella* i *la fàbrica Nova* van impulsar-la durant dècades amb la molta de gra, la draperia, la producció de paper o, ja en temps més recents i fins fa no gaires decennis, la indústria tèxtil.

Encara avui dia alguns camptarragonins hem sentit parlar els nostres avis del passat del Catllar dedicat als filats i als teixits. Ben mirat, doncs, va ser curiós veure en persona les construccions en què tingué lloc aquest passat, aprendre'n els noms i conèixer-ne els usos preindustrials gràcies al guiatge del Bernat. Després ens va dur a *l'ermita de Sant Ramon*, actual Centre d'Interpretació del riu Gaià, i ens va ensenyar el pou del davant de l'edifici siscenista. Com que l'ermita s'ubica en un turó proper al riu, vam poder contemplar les vistes del poble a la llunyania.

Des d'allí vam agafar *el camí dels Horts*, topònim que ja ens indicava que començàvem la part nemorosa i rural de la ruta. El traçat ens va conduir per partides amb noms ben diversos que, a més de permetre'ns allargar el debat sobre els articles davant d'antropònims masculins, van amenitzar-nos el matí amb les històries engrescadores que van tindre-hi lloc, com per exemple la del *camp del Bessó*, amb un component sexual que poc ens esperàvem trobar.

Llavors vam desviar-nos un moment per a acostar-nos al *pont de Ferro*, una construcció del vuit-cents per sobre de la qual passava la via del tren. Ben aviat va ser inserrible a causa de la seva estretor, pensada perquè hi pogués passar si fa no fa un sol carro per sota. Havent tornat al camí vam anar en direcció a *la Via* i vam fer-ne un tram a peu fins a arribar a un túnel. Van pagar la pena

els quinze minuts de caminada per part de l'antic tram ferroviari entre Reus i Roda de Berà: les vistes del paisatge de l'entorn del riu, i d'un nucli del Catllar que es dibuixava a la distància, van ser quasi tan memorables com l'ensurt que ens va donar el Bernat en la foscor del túnel.

Entre riures i anant xarrant vam tornar al punt en què havíem començat a seguir la Via, el pont de la qual veuríem després amb perspectiva. Travessant alguna altra partida vam fer cap, ara sí, a la Presa. Malgrat que aquell dia no vam poder veure-ho tot amb claredat, el cert és que ens trobàvem en un punt estratègic. Per si les vistes catllarenques no ens havien captivat prou, el nostre guia ens va indicar les cinc comarques que s'observen des d'allí: el Tarragonès —per descomptat—, l'Alt Camp, la Conca de Barberà, el Baix Camp i el Baix Penedès.

No calia, tanmateix, que intentéssim guaitar des de lluny poblacions com la Mussara o el Montmell perquè allí al costat, mirant al sud, ja hi teníem la cova Alta i l'eremitori de l'Abalç de la Pasquala. Mentre el procuràvem veure amb uns prismàtics —alguns amb més traça que d'altres—, el Bernat ens comentava que data del segle xi. La veritat és que el pas pel pantà del Catllar va deixar-nos amb més d'una incògnita: els tarragonins vam quedar-nos amb les ganes de saber ben bé on podia ser una suposada ermita de sant Magí, que es trobaria en direcció nord.

Deixant enrere la Presa vam emprendre el camí de tornada a la vila a través de l'extensa partida del *mas d'en Tarrés*. No obstant, abans de dirigir-nos al nucli del Catllar, vam aprofitar per fer unes quantes parades en algunes de les coves d'allí a prop. Més enllà del *cau de l'Infern*, o de la coneguda *Cativera* —jaciment en què els arqueòlegs de la URV treballen des de fa anys—, vam poder acostar-nos a altres coves.

Tant vam veure la petita cova de *Tarant*, en què pel color rogenc de les parets —la denominada *rubefacció*— s'intueix que hi hauria hagut vida fa segles, com la majestu-

osa cova de *Manena*, on no vam resistir la temptació de fer-nos una fotografia de grup. Abans d'arribar a la vila vam passar per *la vela de Queralt* i *la masieta de Queralt*, d'una de les famílies benestants del poble.

Ens vam aturar a l'aparcament un moment, però encara ens sobrava temps fins a l'hora de dinar: les ganes de ruta, que ens havien fet anar a pas lleuger, ens deixaven ara un temps per al repòs. Tot comentant-nos algun detall més sobre el Catllar, el Bernat ens va proposar de fer un beure al cafè del poble, que ens va acollir després que féssim amistat amb algun mixet catllarenc que voltava pel carrer.

El temps d'espera abans de dinar ens va servir també per a aturar-nos a *la plaça de Pau Sulé Mensa* i fer una de les darreres reflexions lingüístiques de la jornada, del tot vinculada amb l'assignatura Onomàstica: vam qüestionar-nos la importància de normativitzar els cognoms catalans. Finalment, contemplat des de fora el Centre Cultural del Catllar, vam entrar al Celler de l'Àvia, restaurant en què ens vam ben llepar els dits.

De tornada cap al cotxe, encara vam aprofitar els últims minuts per a apropar-nos a l'església de Sant Joan Baptista de la vila, a la fatxada de la qual hi ha els escuts de dues de les tradicionals famílies de bé del poble. Donàvem per acabada d'aquesta manera la segona sortida de l'assignatura, que no hauria pogut tindre un guia millor. Amb molt d'entusiasme i coneixement de causa, el Bernat va encomanar-nos la il·lusió i l'interès per l'onomàstica del Catllar. És una llàstima que, per qüestions logístiques, no ens poguéssim ensenyar la joia de la corona, el *Castell*. Però qui no es consola és perquè no vol: ara que hem començat a agafar-li el gust a fer rutes onomàstiques, tenim una excusa perfecta per a repetir en un futur la d'aquesta vila i, aquest cop sí, visitar un dels seus monuments més preuats.

Toponímia, antroponímia i sants apòcrifs: el cas de sant Fortià, copatró de Torelló

FRANCESC OJEDA I BRIONES

A l'antroponímia de la península Ibèrica va ser molt comú en altres èpoques el nom «Sancho» (*Sanç*, en català), que se solia llatinitzar com a «Sanctius» (independentment de quina sigui la seva etimologia, que no creiem relacionada amb l'adjectiu llatí *SANCTUS*). L'abundància d'aquest nom i la seva semblança amb la paraula *sant* (*SANCTUS*, *SANCTI* en cas genitiu) sembla haver donat lloc a alguns equívocs. A la província castellana d'Àvila existeix el poble de San García de Ingelmos. Emilio Nieto Ballester (1997) sosté que no existeix cap sant anomenat Garcia i que cal deduir, per tant, que es tracta, en realitat, del nom d'un repoblador anomenat Sanz Garcia (més tenint en compte que la toponímia de la zona és especialment abundosa en topònims d'origen antroponímic formats per un nom i un cognom o patronímic).

No obstant això, sembla que, a un altre poble de Castella, Quintanilla San García (província de Burgos), es venera un sant anomenat García en honor del qual la població rep el seu nom. Però, si consultem la història d'aquest poble, resulta que està documentat antigament com «*Quintanella de Sancio Garciez*», segons la pàgina web del seu ajuntament: «...es también muy probable que deba su origen al Conde Sancho García, cuyo nombre lleva en los más viejos documentos...», per la qual cosa és molt possible que, realment, San García no hagi existit mai i sigui el fruit d'una confusió lingüística, malgrat les dades històriques concretes que s'aporten sobre aquest sant i les relíquies que es conserven a l'es-

glésia parroquial. En tot cas, resultaria molt sorprenent i seria molta casualitat que un poble que venera un San García hagi rebut, al mateix temps, el seu nom d'un repoblador anomenat Sancio Garciez. Insistim que, a més, aquesta tipologia és abundantíssima en els topònims de la zona (províncies d'Àvila, Segòvia i part de les de Salamanca i Madrid —com a exemple, a més, il·lustratiu del cas que ens ocupa, podem posar el del barri madrileny de Sanchinarro que no rep el seu nom d'un inexistent *San Chinarro, sinó, amb tota probabilitat, d'un «Sancho Navarro» (Viquipèdia):

Aunque hay personas que erróneamente lo asocian con algún santo inexistente y lo escriben por separado, su nombre proviene del pago sobre el que se ha construido y tiene un origen similar a otros toponímicos como pueden ser Sanchidrián o Muñozpedro.

A Catalunya, tot i no ser tan abundant, el nom *Sanç* està també present en documents medievals, llatinitzat com a *Sanctius*, tot i que en la forma de genitiu apareix com a *Sancii* (en comptes de *Sanctii* o *Sancti*), possiblement per evitar justament la confusió amb l'adjectiu *SANCTUS* (Bolós i Moran 1994). Com a exemple, a l'acta de consagració de l'església de Santa Maria de Manlleu (any 906) apareix entre els signants un Adalberti Sancii (en aquest cas, amb *Sancii* com a cognom o patronímic).

Això ens autoritza a sospitar que aquesta confusió es pot haver produït en algun altre cas. A Torelló es venera des de fa molts segles la figura de sant Fortià, copatró

Santuari de Rocaprevera, a Torelló.

de la vila —juntament amb sant Feliu— tot i que la reforma litúrgica efectuada per l'Església Catòlica el 1969, immediatament posterior al Concili Vaticà II, va posar aquest sant entre aquells dels quals no hi ha constància històrica segura i no tenen caràcter universal, tot i que se'n permet el culte local.

Fins a l'obra de Mn. Parassols (1876) la creença en aquest sant recolzava en una llegenda segons la qual les relíquies del santet havien estat portades a Torelló per un colom que les diposità a la font del Raig d'aquesta localitat, propera al santuari de Rocaprevera, on es troben dipositades actualment (abans ho havien estat a l'església de Sant Feliu).

A la «Història de Torelló», de Mn. Fortià Solà, aquest historiador local recull la versió de Mossèn Parassols en la forma que reproduïm a continuació:

Sant Fortià arriba a Torelló per ministeri dels croats torellonencs, els quals el 1290 van a la conquesta de Terra Santa, formant part de l'expedició que hi mena

Font del Raig, que la tradició associa a Sant Fortià.

l'armada catalana comandada per l'almirall Bernat de Sarrià. Caporal de la colla torellonca és un tal Arnau del Colomer, militar de bon braç, el qual guanya llors a la ciutat de Tolemaida de Síria, més coneguda per Sant Joan d'Acce, i de retorn encara fa gala de la seva bravesa a Sicília, on l'armada ha de sojornar algun temps. Premi de la seva valentia són les moltes i preades relíquies que el 8 d'abril de 1291 li són regalades pel bisbe i patriarca de Jerusalem, Nicolau d'Hanaps, de l'orde de Sant Domènec.

La gloriosa colla de Torelló està de retorn a la seva pàtria el 6 de desembre de 1298. I tal com és costum en actes d'aquesta guisa, la parròquia surt a rebre-la en processó en un lloc tan adient com és la font del Raig, que brolla al peu del camí de Vich, a la mateixa envista de la vila. (Solà 1947: 273)

Ara bé, tota aquesta informació l'extreu Fortià Solà de l'obra de mossèn Parassols, el qual es basa en uns documents desapareguts i dels quals no tenim cap altre testimoni directe que el del mateix Parassols, ja que, com ens explica Fortià Solà:

Dissortadament, ambdues peces són, com queda dit, desaparegudes. La primera no es mou de la santa

arqueta fins el 1580. Després és conservada amb altra documentació pels administradors de la confraria de Sant Fortià, i segons Mossèn Parassols, és vista en visita canònica pels bisbes Aragon, Pasqual, Marimon, Sarmentero y Veyan, alguns dels quals escriuen a continuació d'ella. El segle XIX és destruïda; i per bé que el citat autor, tal volta per motius al seu temps atenedibles, no indica la forma d'aquesta destrucció, no seria estrany que fos deguda a la poca cura dels administradors. La segona existeix fins el 1690. Un saqueig que en aquesta hora practiquen els francesos a la rectoria d'Orís, fa que es perdi aquell manual juntament amb altres, i que no quedi més que un inventari de documents, pel qual se sap la seva anterior existència i el manual i foli on era escrita. Parassols ha vist, sembla, aquest inventari, llibreta diu ell, molt malmesa, de la qual en falta més de la meitat. (Solà 1947: 274)¹

Més endavant, l'autor esmenta una relació de l'any 1883 en què l'arribada de sant Fortià a Torelló es remunta a 1193, però la desacredita amb contundència:

...tinc de declarar que el mentat llibre, almenys en la part antiga de la família Coll, és escrit amb una lleugeresa de no dir, més pròpia d'una narració pintoresca que d'una veritable història. Per això entenc que una refutació resultaria sobrera... (Solà 1947: 275)

Fins i tot acceptant la veracitat d'aquest document, la data continuaria sent posterior a la dels documents a què fem referència, tant si els datem el 1121-1122 com, amb més raó, si acceptem que són còpia d'un document de l'any 952.

No podem saber si la credulitat de Mn. Fortià Solà davant les afirmacions de Mn. Parassols és real o fingida. Sí que és ben palpable, però, que l'erudit torellonenc es cuida molt de remarcar (com hem fet nosaltres amb aquests subratllats) que la prova de l'existència dels documents recau únicament en el testimoni del primer, que és l'únic que els ha vist. Dels altres que suposadament els han vist —mig episcopologi vigatà— no en tenim testimoni directe, sinó indirectament a través d'ell.

El que sí que és molt clar és que la hipotètica existència d'aquests documents (o, si més no, la seva veracitat) sembla incompatible amb l'existència d'un document de l'any 1201 —o bé 1122, però, de qualsevol manera, molt anterior a 1298—, que, en aquest cas, sí que pot ser consultat, i que reproduïx un original de l'any 952 en el qual apareix una peça de terra (un alou) com a

propietat «Sancti Furtiani». Es tracta d'una transmissió de terres que fa el monestir de Sant Pere de Casserres a un particular i on aquest alou s'esmenta en establir els límits de la propietat que es transmet:

Et sunt II pecias de terra in comitatu Ausona, in parochia Sancti Felicis de Cervia, in villa Spadamala, in loco que dicunt Fontaneles et ad Ipsas Fexas vel ad ipso Serrado. Et affrontat ipsas fexas de Fontaneles de parte oriente in campo Gudisclo, de meridie in terra de Berenger Fruga vel eres, de occiduo in terra de Guillelmi Guifredi, de circio in alodio Sancti Furtiani. (Llop 2009: 199-400)

Un altre document, en aquest cas datat l'any 1121 (que també sembla ser còpia d'un de 952), fa referència a la mateixa propietat però amb una lleugera modificació al nom: «a parte circi in alodio de Sancti Fortuniani»:

Et est hoc alodio in comitatu Ausona, in parochia Sancti Felicis de Cerviani, in villa Spadamala ad ipsa Ruvira. Et affrontat hoc alodio a parte oriente in campo Gudisclo, de meridie in terra de Miro, de occiduo in alodio de Bernardo Guillelmi, a parte circi in alodio de Sancti Fortuniani. (Llop 2009: 197-398)

Aquesta duplictat de formes és coherent amb el fet que el sant sigui conegut també com sant Fortunat.

Si hi havia un alou a Sant Feliu de Torelló —abans anomenat Sant Feliu de Cervià— que era propietat de «Sancti Furtiani» cal deduir que aquest no era realment un sant, ja que la canonització no es produeix en vida, o bé explorar altres alternatives. En qualsevol cas, no es pot tractar del sant a què es refereix la llegenda, suposadament un dels sants innocents assassinats per Herodes a principis de la nostra era i les relíquies del qual no arriben a Torelló fins a 1298. És difícil que es tracti de la propietat d'un monestir, ja que no tenim cap altra notícia ni documental ni arqueològica de la seva existència. Una altra possibilitat és que es donés antigament aquest nom a l'actual santuari de Rocaprevera, tot i que no hi ha, que sapiguem, res documentat al respecte —la documentació coneguda més antiga sobre aquesta església és de 1402.

També es podria tractar d'un cas de «propietat alodial» com altres —de data posterior— que esmenta el mateix Fortià Solà a propòsit del propi sant Fortià; sense, però, que això comporti necessàriament, l'atribució explícita de la propietat de l'alou, com es fa constar als documents esmentats.

Roman encara una altra possibilitat, més agosarada però també més suggestiva, que és la que hem anat in-

1. Els subratllats són nostres.

sinuant des del començament d'aquest treball. Amb tota la prudència que requereixen aquests casos, ens atrevim a llançar la hipòtesi que aquest «sant Fortià» del document de 1201 o 1122 (còpia d'un altre de 952) fos un pagès de l'època (mitjans del segle x) que es deia en realitat «Sanç Fortià» (Sanctus Furtianus) a qui, a partir d'un cert moment, es va confondre, per raó del seu nom, amb un hipotètic sant (Sanctus Furtianus) i a qui, posteriorment, se li va crear una llegenda per justificar la seva existència i el seu culte. És curiós, però, que aquesta llegenda s'hagi volgut presentar adornada de detalls amb noms i dates precises, però sembla que alguns historiadors d'altres èpoques han tingut la temptació d'emplenar amb la seva imaginació els buits que la manca d'informació no permetia cobrir d'una altra manera més rigorosa.

Si fos així, el cas seria, doncs, paral·lel al San García castellà que hem esmentat en primer lloc, no només pel que fa a la possible confusió nominal que pensem que el va provocar, sinó també a l'aportació posterior de dades concretes i exactes que semblen donar-li versemblança però que, en realitat, no semblen tenir cap fonamentació històrica, així com a l'aportació, des d'antic, de les presumptes relíquies que semblen donar un suport material —aparentment— difícil de refutar.

En suport de la nostra suposició cal tenir en compte també que, si bé el culte als sants innocents està molt arrelat tant a Catalunya com a altres indrets d'Europa, sant Fortià, que sapiguem, és l'únic sant innocent que té un nom propi, el qual difícilment pot procedir dels anònims infants suposadament sacrificats pel rei Herodes, dels quals no hi ha, fins on sabem, ni tan sols cap tradició que els n'adjudiqui a cap. Ha d'haver-hi algun fet que hagi generat aquest nom i ens sembla que la nostra és, si més no, una hipòtesi no descartable que serviria per explicar també aquesta particularitat.

Donat que la finca que s'esmenta al document de 1201/1122 (així com al document de 1121) es troba a la zona d'Espadamala i al nord limita amb la finca atribuïda al nostre «Sancti Furtiani», una ullada al mapa del terme municipal de Torelló ens permet adonar-nos que és molt possible que aquesta estigués en terrenys que inclouen l'actualment anomenada font del Raig o font de Rocaprevera que la llegenda associa, precisament, al sant torellonenc. Això, però, seria també compatible —com també ho seria que l'origen fos el que hem suggerit— al fet que l'església de Rocaprevera s'hagués anomenat de Sant Fortià i hagués estat dedicada des d'antic a aquest sant.

En qualsevol cas, sembla poc compatible ser un sant innocent de l'època d'Herodes, les relíquies del qual su-

posadament van arribar a Torelló a finals del segle XIII, i ser propietari de terres a Torelló a mitjans del segle x, ni que fos vicàriament per part d'una església sota la seva advocació «avant la lettre».

Encara hi ha més. No hi ha cap constància històrica, que sapiguem, del torellonenc Arnau del Colomer. El cognom fa pensar en un intent de racionalització evemerística de la llegenda del colom que porta les relíquies del sant a Torelló que, com hem vist, era la tradició existent prèvia a l'obra de Mn. Parassols sobre el tema. Pel que fa a l'almirall Bernat de Sarrià, tot i tractar-se d'una figura històrica que va existir realment, ni l'article que li dedica l'Enciclopèdia Catalana ni el de la seva biografia a Viquipèdia no esmenten que hagués encapçalat cap croada a Terra Santa. En realitat, només hem trobat l'existència d'una croada de l'Armada Catalana a l'Orient Mitjà projectada pel rei Jaume I, però no gaire reeixida i que, en tot cas, va tenir lloc a 1269, molt abans de la data esmentada per Parassols i quan Bernat de Sarrià difícilment podia comandar-la donat que, presumiblement, devia tenir uns tres anys d'edat. En realitat, d'acord amb Viquipèdia, aquest va participar contra el Papat en la Croada que aquest va convocar contra la Corona d'Aragó entre 1284 i 1285.

Una hipòtesi alternativa és que l'església de Rocaprevera —com tantes altres esglésies cristianes— s'hagués construït sobre una necròpolis pagana. Si fos així, les relíquies del sant torellonenc podrien procedir d'un enterament romà i el nom —clarament llatí—, d'una eventual inscripció que les identificava. Si, a més, es tractés de les despulles d'un infant, això explicaria o facilitaria que se l'hagués cregut un dels sants innocents.

Es poden fer tres objeccions a aquesta hipòtesi: 1. Que l'església de Rocaprevera no hagi estat dedicada (o no n'hagi conservat el nom) a sant Fortià. 2. Que no es trobi documentada fins a data tan tardana com 1402 (excepte si els documents a què fem referència en aquest treball s'estiguin referint a Rocaprevera, però anomenant-la Sant Fortià). 3. Sobta que s'hagin interpretades com a pertanyents a un sant cristià unes despulles trobades en una necròpolis pagana. Aquesta objecció, però, podria ajudar, precisament, a desfer les dues anteriors. Es podria tractar, en el seu origen, d'una creença estrictament popular que no era vista amb bons ulls per les autoritats religioses. Posteriorment, i pel fet d'estar tan arrelada, aquestes l'haurien acceptat com a fet consumat.

Podríem continuar. La duplicitat de sants patrons de Torelló, fet que també es dona en altres localitats, es podria interpretar com a reveladora de qualche transfons soci-

Articles

ològic. ant Fortià és un sant miraculós, popular i al mateix temps qüestionat per la jerarquia eclesiàstica. Sant Feliu és el sant oficial, menys carismàtic i més proper al poder. Tot això, però, seria més objecte d'un estudi antropològic o de folklore popular.

Referències

Ayuntamiento de Quintanilla San García. <http://www.quintanillasangarcia.es/content/historia>, [consultat el 6-1-2024]

BOLÒS I MASCLANS, Jordi i Josep MORAN I

OCERINJAUREGUI. 1994. *Repertori d'Antropònims Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans,.

Enciclopèdia Catalana. <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0061042.xml>, [consultat el 6-1-2024]

LLOP JORDANA, Irene. 2009. *Col·lecció diplomàtica de Sant Pere de Casserres*. Lleida: Pagès Editors, SL. <https://www.fundacionoguera.com/publicacio/colleccio-diplomatica-de-sant-pere-de-casserres-volum-i/>

NIETO BALLESTER Emilio. 1997. *Breve diccionario de topónimos españoles*, Alianza Editorial, Madrid.

PARASSOLS I PI, Pablo. 1876. *San Felio de Torelló, la virgen de Rocaprebera y San Fortián*. Barcelona: Imprenta de Inglada y Pujadas.

SOLÀ, Fortià. 1947. *Història de Torelló*. Barcelona: Gràfiques Marina.

Viquipèdia <https://es.wikipedia.org/wiki/Sanchinarro>, [consultat el 6-1-2024]; https://ca.wikipedia.org/wiki/Bernat_de_Sarrià, [consultat el 6-1-2024]; https://ca.wikipedia.org/wiki/Croada_de_Jaume_I, [consultat el 6-1-2024]

Presentació d'originals a Noms

Ressenyes

Són comentaris analítics i crítics de publicacions sobre onomàstica, preferentment de monografies o de volums col·lectius, sense descartar ressenyes d'articles en el cas que siguin particularment rellevants. L'extensió ha de ser entre 4.000 i 8.000 caràcters (amb espais inclosos), i ha de tenir sempre en compte el nivell de divulgació que és propi de **Noms**. Han d'anar signades, incorporant sempre, a l'encapçalament, la referència bibliogràfica completa de l'obra ressenyada: autor(s) o curador(s), títol (i subtítol, si en té), lloc d'edició, editorial, any d'edició i nombre de pàgines (poden constar-hi també, si és el cas, el traductor o altres responsables de l'edició, la col·lecció o sèrie amb el seu número, etc.), tot seguint aquest model bàsic:

Ramon Solsona, *Marques que marquen. La curiosa història de les marques més conegudes*. Barcelona: Pòrtic, 2015, 286 p.

Articles

Els articles que es presentin per a **Noms** han de ser originals, escrits en català (prèviament corregits, si cal), amb el to i el nivell de divulgació propis d'aquesta revista, i han d'estar clarament relacionats amb l'onomàstica. L'equip de redacció es reserva la potestat de remetre els originals de caire més acadèmic a l'altra publicació periòdica de la Societat d'Onomàstica, l'anuari *Onomàstica*, on haurien de ser avaluats d'acord amb els seus procediments. Es poden realitzar també propostes prèvies d'articles escrivint directament a la redacció de la revista, si bé això no implica cap compromís per part d'aquesta.

Els articles destinats a **Noms** que tractin sobre qüestions especialitzades, com ara l'etimologia, encara que sigui en un nivell de divulgació, seran avaluats de manera anònima per experts externs a la redacció de la revista, per tal de garantir la seva

adequació i un mínim rigor metodològic. Els resultats d'aquestes avaluacions poden dur a refusar un original o a haver-ne de modificar aspectes concrets.

L'extensió dels articles no pot superar els 24.000 caràcters, amb espais inclosos (entre text, notes i bibliografia). En el cas de voler presentar originals més extensos (a causa d'annexos o similars), cal posar-se en contacte amb la redacció.

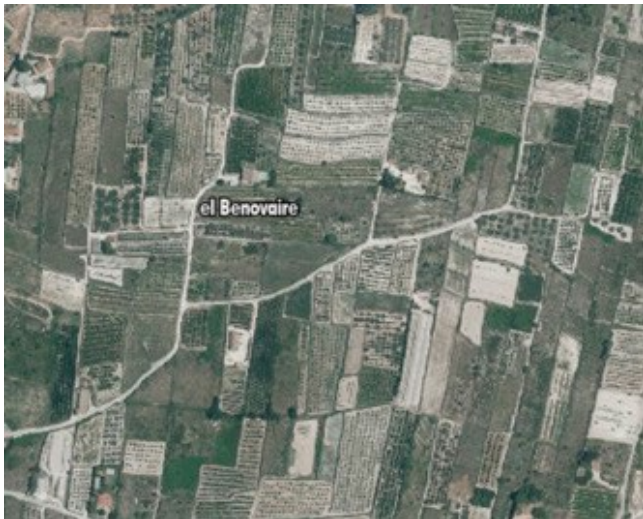
Tant els articles acabats com les propostes s'han d'enviar a l'adreça electrònica revista@onomastica.cat.

En tots els treballs han de constar, a banda del nom complet de l'autor, la seva adreça electrònica i postal, un telèfon de contacte, el número del document oficial d'identitat i, si és el cas, la institució o entitat a la qual pertany. Aquestes dades no es publicaran, sinó que són d'ús intern per part de l'equip de redacció.

Aproximació a la toponímia rural de Quatretonda

ALBA ORTIZ-BENAVENT

El present estudi té com a objectiu omplir un buit bibliogràfic sobre l'etimologia de la toponímia rural de la població de Quatretonda (València). D'aquesta manera, hem fet una aproximació etimològica d'una selecció determinada de topònims rurals seguint els processos metodològics propis de l'àmbit de la toponímia. El treball inclou sis topònims rurals del terme de Quatretonda: el Benovaire, els Covarxons, la Febra, el Matar, el Termetet i el Xim. Amb tot, amb aquesta petita investigació pretenem donar pas a futurs treballs toponímics sobre el terme de Quatretonda.

Vista aèria de la partida del Benovaire al Nomenclator Toponímic Valencià

Pel que fa al municipi objecte de la nostra anàlisi, Quatretonda, és una població situada al sud de la província de València i, més concretament, es troba en l'extrem oriental de la comarca de la Vall d'Albaida. El terreny de Quatretonda està caracteritzat per les terres de secà i per una gran àrea muntanyosa. Així, cal destacar que

només una petita zona dels seus 43,55 km² forma part del territori urbà del terme. Alguns dels accidents geogràfics més importants del municipi són l'alt de l'Hedra, el Buscarró, la penya Blanca i el barranc de Torrella. Així mateix, Quatretonda limita amb els següents municipis, que pertanyen a la comarca de la Safor i a la comarca de la Costera: Barxeta, Barx, Benigànim, Llutxent, Pinet, la Pobla del Duc i Simat de la Valldigna.

Estudi etimològic

Benovaire, el [el beno'vajre]
(725.725,22, 4.314.817,15)

Es troba al terme de Quatretonda. Encara que en l'actualitat és una partida, en l'època de Jaume I era una alqueria. Ja en el *Llibre del Repartiment* va aparèixer una alqueria àrab anomenada «Vinuvaira», junt amb una altra alqueria que rebia el nom de «Quart-Tonda»; així doncs, les dues alqueries van ser conquerides per Jaume I en la gran revolta islàmica el 1247-1248. En aquesta primera alqueria hi havia un pou, el «pouet del Benovaire», que va ser destruït cap als anys 80. El nom d'aquesta partida, com exposa Coromines (1989), prové de les formes arabitzaes de *pinna varia* 'roca virolada' o 'grisa' (del francès antic, *vair*). A més, aquestes formes arabitzaes també poden tindre el significat de 'terra humida per dins i seca per fora'. En resum, l'etimologia del topònim es relaciona directament amb el tipus de terreny sec i rocós que caracteritza el terme.

Covarxons, els [els koβar'tjons]
(725.940,04, 4.316.979,13)

Es tracta d'una partida situada al nord-est del terme de Quatretonda, pròxima al terme de Pinet. El topònim *els Covarxons* el podem trobar en altres poblacions tam-

bé, com és el cas de Tavernes de la Valldigna (els Covarxons), Xàtiva (el barranc dels Covarxons i els Covarxons), Llaurí (els Covarxons), Llutxent (el barranc dels Covarxons) i Lluçena (els Covarxons). Pel que fa a la procedència lingüística del topònim, remetem a la definició de covarxo del DCVB: «Enfony en forma de cova; cavitat on es poden arrecerar d'una manera rudimentària» (cast. covacha). Per tant, l'arrel del topònim és la paraula cova, a la qual se li ha afegit el sufix despectiu *-arxo* que, al seu torn, ha rebut influències del castellà *covacha*.

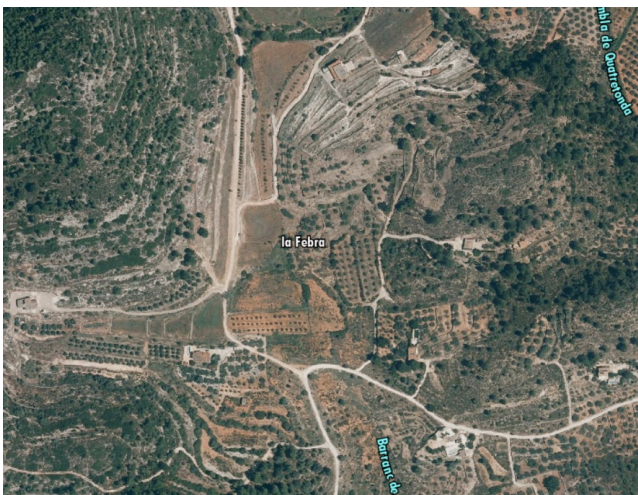
Febra, la [la 'feβra]
(727.053,65, 4.316.251,68)

És una partida de Quatretonda situada a l'extrem nord-est del terme. Pel que fa als topònims relacionats amb el que estem tractant, és a dir, des d'un punt de vista de la toponímia comparada, hem pogut trobar alguns topònims que contenen la paraula Febra. En primer lloc, trobem els Bancalets de la Tia Febra, en la localitat d'Ontinyent, situada en la mateixa comarca que el terme de Quatretonda: la Vall d'Albaida. En aquest cas, sembla que el topònim ontinyentí té una procedència antropònica: alguna dona que tenia com a malnom Febra ha donat nom al topònim. Altrament, un poc més lluny, en la localitat d'Alcalalí trobem la font de la Febra, topònim sobre el qual no hem trobat cap estudi. Finalment, a Carcaixent hi ha una partida anomenada la Febrera que, segons Coromines (1989), és el femení del mes de febrer. No obstant això, no hi ha cap estudi de referència que ens ajude a considerar una de les possibles etimologies anteriors per al topònim de Quatretonda. A més, després d'haver fet una sèrie d'enquestes orals al po-

ble, hem pogut comprovar de primera mà que l'origen d'aquest topònim és desconegut per a la gent del municipi, ja que només hem pogut aconseguir, gràcies a alguns llauradors, la localització de la partida i la coneixença d'una casa que s'anomena la casa de la Febra i d'una construcció, la barraca de la Febra. Davant d'aquest buit d'informació i d'estudis fets sobre el topònim, hem pensat una possible teoria que podríem plantejar per a explicar el topònim. D'aquesta manera, com que la partida es troba en una zona de la serra de Quatretonda poc accessible i frondosa, les persones que hi volien accedir arribaven cansades i amb símptomes físics semblants als de la malaltia que causa la febra: suor i el rostre roig, entre d'altres. Tanmateix, com hem comentat anteriorment, tot açò és un plantejament basat en una suposició, que caldria analitzar amb més profunditat en futurs estudis més exhaustius centrats en la toponímia de Quatretonda.

Matar, el [el ma'tar]
(726.950,62, 4.314.846,2)

És una partida situada al nord-est del terme de Quatretonda, al nord de la partida del Cap de Bou. Així, es troba als peus de la zona muntanyosa; es tracta d'una zona de pas entre la planura i la muntanya, prop de terrenys elevats com per exemple la Llometa negra. Quant a l'etimologia, el sufix *-ar* ens dona la clau del significat del topònim. D'aquesta manera, el sufix català *-ar* < *-ARE* és un dels sufixos principals per a la formació de fitotopònims amb valor col·lectiu, que s'afegeix al nucli de la paraula, *mata* (nom científic: *Pistacia lentiscus*). Per tant,

Vista aèria de la partida de la Febra al Nomenclàtor Toponímic Valencià.

Vista aèria de la partida del Matar al Nomenclàtor Toponímic Valencià.

Articles

el topònim objecte de la nostra anàlisi té com a significat ‘conjunt de mates’, cosa que ens indica que en aquest territori hi ha una gran quantitat de plantes llenyoses d’aquest tipus.

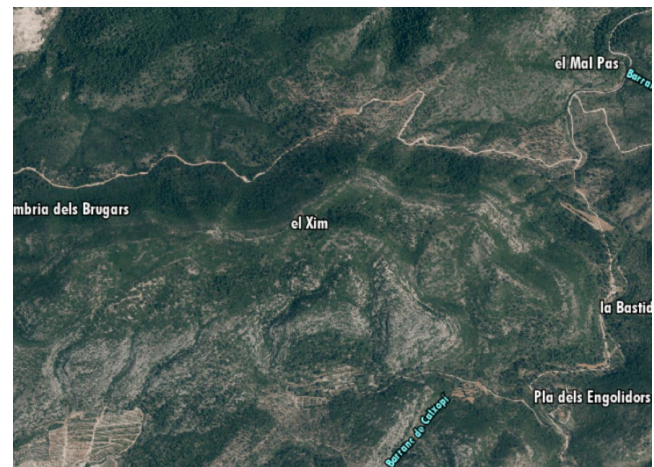
Termenet, el [el tirme’net]
(726.022,56, 4.313.084,23)

Es tracta d’una partida que se situa al sud-est de la localitat de Quatretonda. Aquest territori limita amb la població veïna de Llutzent, ja que fa frontera amb la partida de Benifarbia, pertanyent a aquesta última població. Per tal d’explicar l’etimologia del topònim ens hem de centrar en la sufixació àrab de la paraula: TERMINU + -AT, que dona TERMINETUM. Si ens centrem en el valor semàntic del sufix del topònim, podem trobar dos valors principals, el diminutiu i el col·lectiu. Fet i fet, com que es tracta d’una partida amb una gran superfície, 3.250 m², podem afirmar que el sufix del topònim fa referència a un conjunt de termes agrupats en aquest territori i no fa referència al valor semàntic diminutiu a causa de la gran extensió que ocupa.

Xim, el [el ‘tʃim]
(726.078,23, 4.318.714,94)

El Xim és una partida de Quatretonda que se situa en la serra de Requena, al nord del terme i prop de Barxeta. Aquest territori es troba en un terreny muntanyós, de manera que hi ha un topònim relacionat amb el que estem estudiant, l’Ombria del Xim. Segons Coromines (1989), hi ha dues possibilitats pel que fa a l’etimologia del topònim. Primerament, el topònim pot vindre d’un equivalent mossàrab del català i l’occità *cim*, o del romànic comú *cima*, que comunament es pronuncia amb la primera consonant africada: [tʃima]. Aquesta pronúncia era realitzada pels moriscos, tanmateix, també podria existir la forma mossàrab *chim-*, com es demostra en les paraules d’origen americà *chimarra*. L’altra possible procedència està relacionada amb la confusió dels moriscos de la pronúncia de la -n i de la -m, fet que ens remet

a dues paraules possibles per a determinar l’etimologia: *Xin* —CAENUM— o de *cim*, *cima*, com ja hem comentat anteriorment. Altrament, la paraula *Xim* al DCVB ens remet a l’hipocorístic de Joaquim: «Contracció familiar del nom personal Joaquim». D’entre aquestes tres opcions, descartem clarament la tercera, ja que es tracta d’un territori muntanyós amb vora 10 quilòmetres de serra, i no podríem relacionar l’hipocorístic amb aquest territori oronímic. Així, el mateix ocorre amb *Xin*, de manera que creiem que la hipòtesi més factible per explicar el topònim és la primera que hem comentat: l’africació de la paraula *cim*.

Vista aèria de la partida del Xim al Nomenclàtor Toponímic Valencià.

Referències bibliogràfiques

- COROMINES, J., MASCARÓ PASARIUS, J.
1989. *Onomasticon Cataloniae: els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana /c [dirigit per Joan Coromines]; obra fundada per Josep M. de Casacuberta*. Curial Edicions Catalanes.
Generalitat Valenciana, Institut Cartogràfic Valencià, Acadèmia Valenciana de la Llengua. Visor temàtic del Nomenclàtor Toponímic Valencià. Recuperat de <https://geontv.gva.es/?locale=ca>

Mostra gràfica dels col·loquis de la SdO

50è Col·loqui de la SdO, Mequinensa i Calaceit

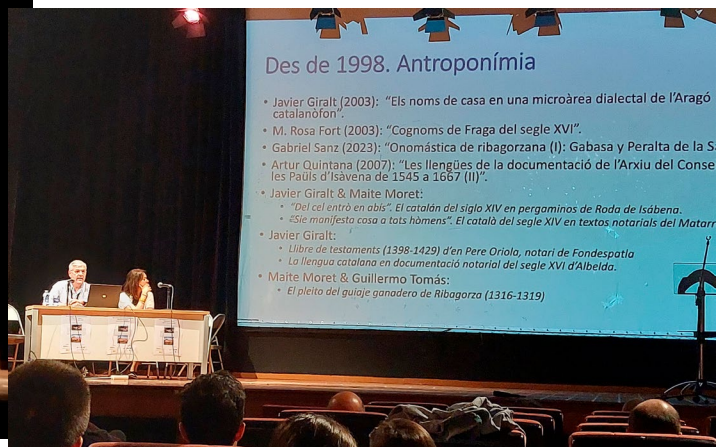
FOTOGRAFIES DE: JESÚS BERNAT, ELISENDA JAQUEMOT I ASSUMPCIÓ REHUES

Mequinensa a la vora del Segre

Presentació del 50è Col·loqui

Ponència de Javier Giralt

Comunicacions vespertines

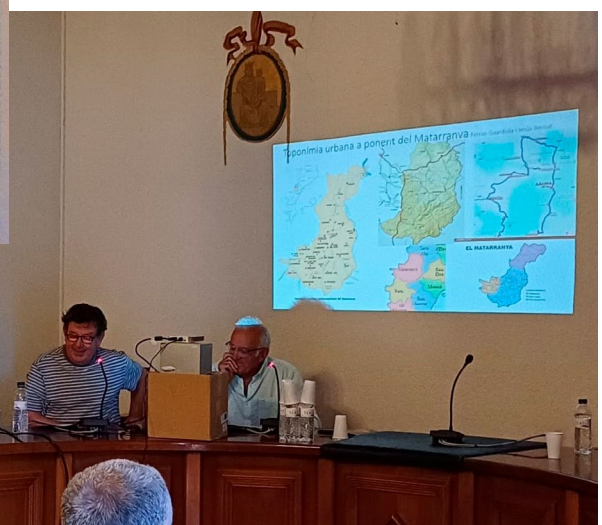
Mostra gràfica dels col·loquis de la SdO

La Mequinensa desapareguda de Jesús Montcada

Ponència de Xavier Terrado

Comunicacions a Calceit

Mostra gràfica dels col·loquis de la SdO

Cloenda del Col·loqui

Volta pels carrers de Calaceit

Poblat ibèric de Sant Antoni

Les roques de Benet i el raïm d'Horta de Sant Joan

Noms

Revista de la Societat d'Onomàstica

21 | 2024

Invitació a col·laborar amb **Noms**

La revista **Noms** és el canal de comunicació dels socis i sòcies de la Societat d'Onomàstica, pel qual circularan materials onomàstics del seu interès. Per aconseguir que la revista sigui una eina d'informació, difusió i participació bona i útil ens calen col·laboradors. Els socis són els creadors i els receptors dels continguts, amplis i diversos, que inclouen la teoria, la metodologia o el treball de camp en onomàstica o que provenen del resultat dels seus estudis, de les seves investigacions o dels seus coneixements. Són materials que, en forma d'article, posen a disposició dels lectors. Igualment, cal que hi hagi socis que redactin ressenyes, crítiques o notes de les publicacions onomàstiques (llibres o articles); socis que proporcionin les novetats bibliogràfiques, escrits o informacions (notícies, polèmiques o textos apareguts en la premsa) sobre activitats onomàstiques (congressos, jornades, cursos, conferències, presentacions de llibres, debats o exposicions), tesis, treballs acadèmics, treballs de recerca de batxillerat, documents d'arxiu o imatges amb valor onomàstic.

El nostre desig és publicar i difondre els continguts que abracin tants aspectes relacionats amb l'onomàstica i amb les ciències que li donen cobertura com sigui possible. És per això que fem una crida a la participació. Ens podeu fer arribar les vostres col·laboracions i propostes a revista@onomastica.cat. Qualsevol contribució serà benvinguda.

Noms és una revista de divulgació de la Societat d'Onomàstica.
ISSN 2938-284X Noms (Ed. impr.) | 2385-5177 DL B 26184-2014

Equip de redacció Rosa Maria Anglès, Santi Arbós, Jesús Bernat, Assumpció Rehues i Sílvia Veà
Coordinadors Jesús Bernat, Assumpció Rehues
Disseny Quadratí
Producció Ind. Gràf. Gabriel Gibert

Envieu les vostres aportacions a revista@onomastica.cat.

Amb el suport de

Fotografia: Cobertes Noms. Muntatge de Cèsar Canós

Envieu les vostres fotografies per a la portada de **Noms** a revista@onomastica.cat. Han de tenir 31 cm d'alçada per 22 cm d'amplada, com a mínim, i 200 punts de resolució.

Noms
Revista de la Societat d'Onomàstica
1 | 2014

Notícies
L'actualitat onomàstica a la xarxa

Novetats bibliogràfiques
Antònia i altres obres onomàstiques

Ressenyes
Toponímia i lèxic de lloc, una gramàtica, d'Antonio Carls
El centre d'Estudis Catalans de Jesús Portaceli
Antònim i topònim del terme municipal de Rosal de Querol, de Moisès Solà
Onomàstica del terme de Santarribà i l'espai de l'entorn, de Ferran Jové

Articles
Jaume Ribera, A l'entorn del canvi de nom
Rafaela Rueda, Toponímia presentada del Lluçanès
Còria, Roma, El nom de ciutat - Tutor
Manuel Celis, Atalaya, Tola i Atalaya

Noms
Revista de la Societat d'Onomàstica
6 | 2017

Notícies
Novetats bibliogràfiques
Presentacions i ressenyes
Unbert Monea, Homages to El Spirit obra d'Albert Monea i Saguin, de Fina Anglés i Ferran Peña, eds.
Onomàstica de Patxoi: Noms de lloc, de parsons, de família i remans, d'Albert Monea i Saguer
Llibre de passos de Vilanova d'Arenós (1846-1907), de Josep Miquel Ribes i Magí Espinach
Personatges concrets en parònia, de David Paloma

Articles
Toponímia romànica, de Germà Colón, Dieter Krenn, Enric Casanova, eds.
Noms de lloc, benlloçats i recents de Vilaplana, d'Albert Monea i Enric Prats

Articles
Antoni Jaquero, KANIKONE / Canigó
Xavier Planas, Topònims: onòms, hidrònims, tafonímics... i els caníbans?
Pau Tardà, La toponímia com a eina per a la interpretació del paisatge. El maquis de Montserrat com a cas d'estudi
Joan Font, Vicent Betis, toponímia i estudis dels noms.

Noms
Revista de la Societat d'Onomàstica
11 | 2019

Notícies
Novetats bibliogràfiques

Ressenyes
Xavier Planas, Carles Gasó, Joan Riera
Lluís Monea i Saguer, Noms de lloc i parsons
Biografia de topònims onomàtics i hidrònims
Joan Ribes, El nom de casa de la localitat
Noms de lloc i Anàlisi del Lluçanès pel carrer
Enric Prats, Toponímia

Articles
Pau Tardà, Unió, unitat i nom de lloc i de parsons
Carles J. Barquero, Els molins de Patxoi
Marta Sureda, El nom dels parsons i el nom de la parònia de l'Alba
Pau Tardà, La casa dels de Santarribà
Lluís M. Monea i Saguer, Cognoms paronímics i castellans arribats en un

Noms
Revista de la Societat d'Onomàstica
16 | 2021

Articles
Sergi Adell, L'ús de les paraules, els topònims i el nom de les comarques
Lluís Monea i Saguer, 2023-2024
Vicent Betis, Cognoms de l'entorn de Santarribà
Pau Tardà, Cognoms de l'entorn de Santarribà
Sergi Adell, Toponímia i lèxic de l'entorn de Santarribà i l'entorn de Santarribà

Ressenyes
R. Ribes, Toponímia de Santarribà de l'entorn de Santarribà
M. Gasó i Riera, Toponímia onomàstica
A. Tardà, Riga, Santarribà

Notícies
Novetats bibliogràfiques
Onomàstica i literatura